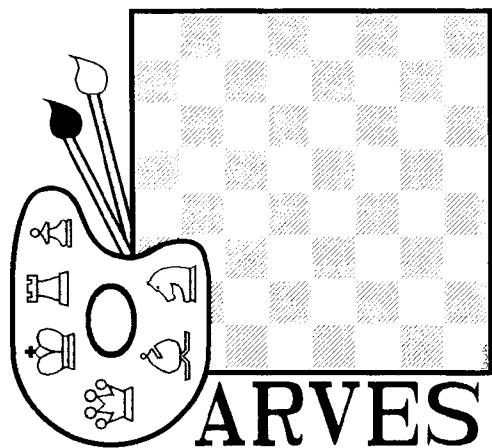

EBUR

Orgaan van de

ALEXANDER RUEB VERENIGING

voor Schaakeindspelstudie

Kwarttaalschrift, 7e jaargang, nummer 2, juni 1995

Redactioneel

door Harold van der Heijden

Begin april werden we opgeschrikt door het overlijden van ons lid Nico Cortlever. Hij behoorde tot de beste schakers die Nederland heeft gekend, en het is dan ook niet verwonderlijk dat in alle nationale schaakperiodieken de nodige aandacht werd besteed aan zijn verscheiden. Cortlever was ook één van de belangrijkste studiecomponisten van ons land. De erfenis van een kleine 80 meesterwerkjes die hij ons nalaat, zal nog door menigeen hogelijk worden gewaardeerd. De heer Van Donk bleek bereid om Cortlever's prestaties op eindspelstudiegebied te memoreren in een bijdrage voor deze *EBUR*. Ook op de laatste ARVES-bijeenkomst in het Max Euwe Centrum in Amsterdam werd stilgestaan bij het werk van Cortlever. Mees toonde daar enkele typerende studies van Cortlever. Die lezing is ook integraal (ondanks enige overlap met de bijdrage van Van Donk) in dit nummer opgenomen.

De laatste tijd verschijnen er opvallend veel boeken over eindspelstudies. Blijkbaar is er nogal wat interesse voor dit soort publicaties, want ik kreeg ook nogal wat reacties op mijn boekenlijst in het vorige nummer. Zoals ik zelf verwachtte, was mijn lijst niet compleet. Helaas ontbreekt in dit nummer de ruimte om een aanvulling te geven, maar die kunt u tegemoet zien in het volgende nummer. In dat verband is het ook nog de moeite waard te vermelden dat onze voorzitter inmiddels aanmerkelijke en opmerkelijke vorderingen heeft gemaakt met zijn bibliografie van de eindspelliteratuur. Niet in de laatste plaats natuurlijk vanwege zijn eigen gigantische verzameling op dat gebied. Op zijn oproep in *EBUR* 94/4 om eigen catalogi aan hem te doen toekomen ontving hij weliswaar enige respons, maar alle hulp blijft welkom. 'Our foreign readers: Jurgen Stigter has made good progress pre-

paring a complete bibliography on the endgame (study). He welcomes catalogues of personal collections of books, especially when rare or relatively unknown issues are included, at his address: Molslaan 168, 2611 CZ Delft, The Netherlands'. In dit verband valt ook nog te melden dat bij nadere bestudering van het manuscript van Shinkman (besproken in m'n vorige redactioneel), waarvan ik een kopie van de heer De Hooge ter inzage kreeg, blijkt dat het gaat om een verzameling van Shinkman's problemen (twee- en driezetters) en niet om eindspelstudies. De heer De Hooge (tel. 010-4113284) mist enkele nummers van *EG* (15, 84, 86, 87, 89, 99 en 102)) en wil die graag ruilen tegen (meerdere) dubbele exemplaren (1-3, 6, 7, 17-19, 21, 22, 35, 38, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 51-68 en 70). ARVES kan nog een aantal van haar uitgaven (boeken + oude jaargangen *EBUR*) leveren. In *EBUR* 94/4 stond een overzicht. Degenen die dat nummer niet hebben, kunnen contact opnemen met Ton van Oosterhout (Max Havelaarlaan 341, 1183 LW Amstelveen).

Een van de meest opmerkelijke boekbesprekingen ooit troffen we aan in *The British Chess Magazine* 1995/4 geschreven door Jon Spielman. Hij besprak 'Secrets of Pawnless and Pieceless Endgames by John Nunn'. 'In this fascinating compilation, the Rookhampton Wizard examines the farthest reaches of endgame theory.... In a riveting statistical appendix, Nunn analyses the genesis of pieceless and pawnless endings to discover that 48% of PPEs start with 1.e4, compared with 47% of all games; a small difference but significant over large numbers. The BCM was lucky to receive an advanced copy of *SSPE*, which was published on the 1st of this month and we warmly recommend it.' En ik, altijd zo bedacht op 1 april-grappen, tuinde er natuurlijk meteen

in toen Jurgen Stigter me dit over de telefoon voorlas: 'Is Nunn's nieuwe boek al uit!'

Alain Pallier maakte me er op attent dat de in het vorige nummer gegeven studie van Lemaire (pag. 14) wel erg veel lijkt op een studie van Somov-Nasimovitch (64 1936, zie 2500#0156).

Verder gaf hij ook nog een nevenoplossing in de studie van Lemaire die gevonden is door J.L. Seret (partyschaker, veelvoudig Frans kampioen): 1.De5 De6+ 2.Kh5 Kh1 3.Kh4 Lb6 4.Da1+ Lg1 5.Kxg3 Dd6+ 6.Pe5.

Het tractor-probleem (zie *EBUR* 1993/4, pag. 10) kreeg opnieuw de nodige aandacht in de schaakpers: dit keer in *Schaakmening* (nrs 94/48, 95/4, 7, 8, 9 en 10). Schaakjournalist Jules Welling wakkerde een vuurtje aan door botweg te beweren dat Gijs van Breukelen de studie had gestolen van Korolkov, eigenlijk alleen omdat de stijl van de studie wel wat van Korolkov's oeuvre weghad, (sic). In een serie ingezonden brieven door o.m. Jules Welling, Gijs van Breukelen, Geurt Gijssen en uw hoofdredacteur, werden weer enkele tipjes van de sluier opgelicht. Misschien is een der genoemden bereid om dit nog voor *EBUR* samen te vatten.

Ook dit keer bevat deze *EBUR* weer het nodige smulwerk voor de echte gastronom, waarbij ik vooral uw aandacht wil vestigen op een spaanse bijdrage. Daarin komt een zeer oude, waarschijnlijk de oudste, diagramfout ter sprake. Gezien pas 55 jaar ervoor (in 1456) Johann Gutenberg de boekdrukkunst had uitgevonden, is het de vraag of men toen ook al over 'zetdruiven' sprak. Die moet wel als schuldig worden beschouwd aan het foutje in de vorige *EBUR*, pag. 2, dia 4: de zwarte pion f2 behoort op h2 te staan.

De uiterste inleverdatum voor uw bijdragen voor *EBUR* 1995/3 is 1 september 1995.

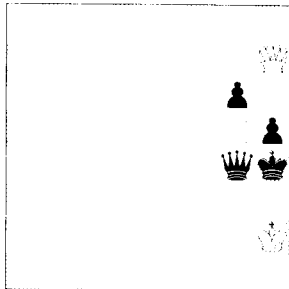
15 juni 1915 - 5 april 1995

door H.J. van Donk

Velen van ons zullen diep geschokt zijn geweest toen zij het overlijden van Nico Cortlever vernamen. Het was zo onverwacht! In de laatste vergadering die hij van onze vereniging bijwoonde was hij nog zo gezond en was hij geestelijk nog zo actief. Met hem is een van de sterkste schakers, die ons land heeft gekend, heengegaan. Hans Bouwmeester heeft in het april-meinummer van *Schakend Nederland* een uitstekend artikel over de diverse facetten van Cortlever's persoonlijkheid, zijn schaken en zijn maatschappelijk leven geschreven en daar de meesten van u dit artikel wel zullen kennen, moge ik daarnaar verwijzen. Hetzelfde moge gelden voor de 11 studies die van hem in het "Historische boek" zijn opgenomen. Hoewel deze uiteraard tot de beste behoren die deze fijnzinnige man met zijn scherpe verstand heeft gewrocht, blijven er bij de overige 66 composities van zijn hand genoeg over van hoge kwaliteit om, hier getoond te worden.

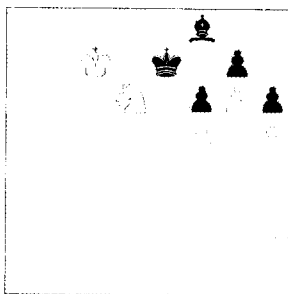
Ik wil beginnen met een beroemd voorbeeld dat vaak als een studie-compositie van Cortlever gepresenteerd is, maar het naar mijn beste weten in de strikte betekenis van het woord niet is. Het is een stelling uit een in de

beginjaren van de oorlog in Amsterdam gespeelde partij.

1) wit aan zet

Cortlever, met wit aan zet, forceerde, volkomen onverwacht, de winst door: **1.De7+ Dg5 2.De4+ Dg4 3.De3**, en zwart, in zetdwang, heeft alleen verliezen de zetten.

2) wit aan zet wint

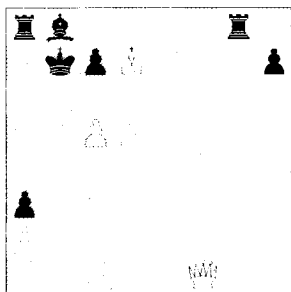
De eerste studie van Cortlever verscheen in *De Schaakwereld* van 12 februari 1937. Het is geen voorbeeld van zijn later zo kenmerkend geworden stijl, maar heeft een verrassende sleutelzet.

Met bijv. **1.Pf7 Ke8 2.Pd8 La3 3.Pe6 Lf8 4.Pxf8 Kxf8 5.Kd7** komt wit er niet. Na **5...Kg8 6.Ke7 Kh8 7.Kf8** is het pat. Ook **1.Kc6 Kd8** levert niets op, maar het volgende paardoffer leidt geforceerd tot winst: **1.Kc8! Kxd6 2.Kd8 Ke5 3.Ke8 La3 4.Kf7 Kxf5 5.Kxg7 Ke6** De enige manier om kans te krijgen op een foutje van wit. **6.Kxh6 Lf8+ 7.Kh7! Na 7.g7? Kf7!** is het alsnog remise. **7...f5 8.h6!** Dit wint, terwijl **8.g7? Lxg7 9.Kxg7 f4** weer remise zou zijn.

Voor een heel mooie Brandpuntstudie, ook uit 1937, moge ik u verwijzen naar het nagekomen werk van Th.C.L. Kok: *De zwarte Dame in Zetdwang*, dat in 1991 als aflevering van *EBUR* verschenen is. Ook andere studies die vrij recent in *EBUR* of *Schakend Nederland* verschenen zijn, laat ik achterwege. Zij zijn het opzoeken en naspelen echter ten volle waard.

In de volgende studie leidt een verrassend dameoffer tot het pat staan van niet minder dan drie

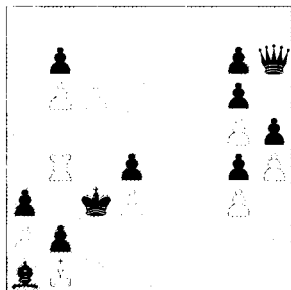
zwarte stukken (en een zwarte pion). De studie verscheen 14 mei 1937 in *De Schaakwereld*.

3) wit aan zet wint

Na **1.Df6 Tg6 2.Dc6+! Txc6 3.dxc6+ Ka7 4.Ke6 h5** haalt wit niet de h-pion op, want dan zou het pat worden, maar loopt hij met de koning naar a5 en zet na **8...h1D 9.b6+ cxb6+ 10.cxb6+** mat. Origineel!

De meeste studies van Cortlever zijn zo ingewikkeld dat zij moeilijk zijn op te lossen. Als men daarbij de logische draad niet te pakken heeft, wordt het een ware varianten-doolhof. In de volgende studie uit *De Schaakwereld* van 19 april 1938 zullen we deze doolhof vermijden: zijn ontstaat als wit van de rechte wit afwijkt.

4) wit aan zet maakt remise

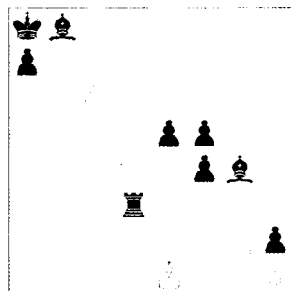
Zwart dreigt via g8 en daarna f7, e6 of d5 met zijn dame de onderste lijn te bereiken, en ook de toren b4 staat in. Na **1.c7? Dg8 2.Tc4+ Kxd3 3.c8D** wint zwart door **3...Dxc4**. Daarom **1.Tc4+ Kxd3** Nu faalt **2.cxb7? Dg8 3.Tc8** op **3...Dd5**. Wit verrast met **2.Txd4+!** Omdat **3.Td8** dreigt, moet zwart het offer wel aannemen. **2...Kxd4 3.c7 Dg8 4.c8D Dd5** Dit is zwart's sterkste zet. Na **4...Dxc8** is het pat, wat wit ook forceert na **4...Df7 5.Dc3+ Ke4 6.Dc4+** en na **4...Dc4 5.Dc5+ Kc3 6.Dd4+ Kb4 7.Dc5+** Met de zwarte dame op d5 is nu een stelsel van toegevoegde velden tussen de witte dame en de zwarte koning ontstaan: De zwarte koning op d4, e4, e3, e5, e6, e7, de witte dame dan naar: c3, c2, d2, c5, c4, c7. De oplossing gaat dus verder: **5.Dc3+ Ke4 6.Dc2+ Ke5** Of **6...Ke3 7.Dd2+**, resp. **6...Kf3 7.Dc3+ K-2 8.Dd2+**. **7.Dc5! Ke6 8.Dc4 Kd6 9.Dc7+** enz.

Als wit afwijkt van dit schema ontsnapt de zwarte koning via b6 naar a7 of via g3 en h4 naar g5, of hij bereikt veld h7 via g8. Het voert m.i. te ver hier de ingewikkelde varianten te geven die dit aantonen. Zijn bewijzen ook dat deze studie niet nevenoplosbaar is.

Cortlever zelf merkte ooit bij een van zijn studies op dat hij het belangrijk vond dat studies moeilijk zijn op te lossen, ook al was dat, naar hij geloofde, in tegenstelling tot de algemene opvatting. En verder - ik citeer - "Een verrassende fraaie pointe, die je wel moet vinden omdat er niets anders is, bekoort me niet. Ik wil desnoods allerlei moeilijke bijvarianten, die het nét niet doen, accepteren, als die de echte op-

lossing onwaarschijnlijk maken."

De volgende studie, gepubliceerd in *De Schaakwereld* van 21 oktober 1938, is vooral merkwaardig vanwege de verrassende slotstelling.

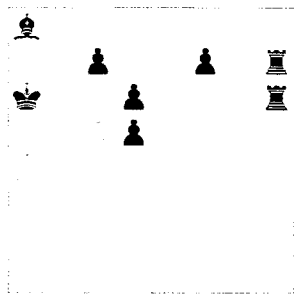
5) wit aan zet maakt remise

De manoeuvre **1.Tb2? Lc7 2.Tb7** faalt op **2...Td1+ 3.Kf2 Lb6+ 4.Kg2 Tg1+ 5.Kxh2 Txh1+ 6.Kxh1 Lf3+ 7.Kh2 Lxc6** en zwart wint. Juist is **1.Txg4 Te3+** Op direct **1...fxg4?** zou **2.Pxe5+** volgen en **1...e4** of **1...f3** leveren na **2.Tg8** ook geen perspectief. **2.Kf2**

fxg4 3.Pxe5+ f3 4.Pxf3 Na **4.Kxe3?** wint zwart door **4...Lxe5**. De zet **4...Lf4** leidt nu door **5.Pxh2+ Kb8 6.Pxg4** tot een eenvoudige remise. Maar wat na **4...Txf3+?** Wel: **5.Kg2!** en het is remise!

Speelt zwart de loper dan staat wit pat. Speelt hij de toren dan speelt wit gedwongen de koning en moet de toren terug. Even heb ik getwijfeld of het na **5...g3** wel remise werd, maar het eenvoudigst is dan **6.Kh3! Le5 7.Lxf3+ Kb8 8.Kg2** en pion a6 kan door **1.b7** worden verdedigd.

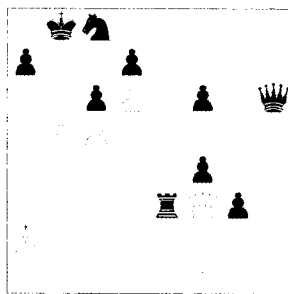
In veel studies van Cortlever strijdt wit tegen een materiele overmacht, zo ook in de volgende studie die 28 november 1940 in *De Schaakwereld* verscheen:

6) wit aan zet maakt remise

1.b7 Th8 Na **1...Lxb7** 2.Lb5 staat zwart mat! Neemt wit nu op a8 dan blijft hij de kwaliteit achter. Wit moet daarom eerst loper c5 redden en die moet, om de matmogelijkheid te handhaven, op de diagonaal a7-g1 blijven. Zijn keuze is beperkt: na **2.Ld4?** volgt **Tg6**, want na **3.Lxh8** **Lxb7** blijft zwart de kwaliteit voor en na **3.bxa8D+** **Txa8** 4.Lxa8 faalt op 4...**Txg4** met winst van loper d4. Op **2.Le3?** **Te6** forceert zwart met **Te6-e8-b8** en **Txb7** een winnende afwikkeling. Na **2.Lf2?** **Tf6**, moet wit alsnog **3.Le3** spelen om **3...Tf4+** te verhinderen. Er blijft dus niets anders over dan: **2.Lg1!!** **Th1** **3.Ld4** **T1h4** **4.g3** **Txg4** Nu de pion op g3 staat, beschikt wit plotseling over een fraaie remisecombinatie: **5.b8P+**! **Remise** **6.Lb5+** **Kb7** **6...Txb5** is pat **7.La6+** **Kc6** **8.Lb5+** remise door pat of voortdurend schaak

Nog een voorbeeld waarin als het ware de geest over de materie zegeviert. Eerste publicatie in *De Schaakwereld* van 24 februari 1941.

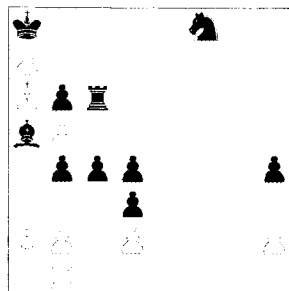
7) wit aan zet wint

1.bxc6 **Txf3** **2.c7+** **Ka8** **3.Lg2** **Dxh5** Nu nadert de witte koning, zowel schaak als penning van loper g2 door **Dh2** vermijdt: **4.Ka1!** **Dg4** **5.Kb2** **Dh5** **6.Kc1** **Dg4** **7.Kd2** **Dh5** **8.Kd1** Niet **8.Ke2?** **Dh2** 9.**Kxf3** **Dg1** en zwart wint. **8...Dg4** **9.Ke2** **Dh5** **10.Lxf3+** **Dxf3+** **11.Kxf3** **g2** **12.Kxg2** **f3+** **13.Kf1** Na **13.Kf2** of **13.Kxf3** volgt **13...Pxd6** **14.cxd6** en zwart staat mat. Nu wint wit na **13...f2** eenvoudig door **14.c6**.

Tot en met 1941 werden 29 studies van Cortlever gepubliceerd en daarna volgden er in de jaren 1949, 1956 en 1976 nog elk twee. Vanaf 1979 kwam een regelmatige productie op gang met 42 studies als resultaat. De meeste zijn in *Schakend Nederland* of later in *EBUR* gepubliceerd.

Ik zal mij beperken tot twee studies die elders zijn gepubliceerd.

In het Maastrichtse clubblad *En Passant* van februari 1986 verscheen de volgende studie:

8) wit aan zet wint

Zwart dreigt **1...Tc7** met mat op a7 en op **1.bxc6** volgt **1...Pe6** **2.Kb5** **b3** met minstens remise voor zwart. Juist is **1.Te1**. Dekt zwart het mat op e8 door **1...Te6** of **1...Tc8** dan is het na **2.Lxc4** direct uit. Nu volgt: **1...Pe6** **2.Txe6** **Txe6** **3.Lxc4**. Na het gedwongen kwaliteitsoffer ontstaat een tempostrijd tussen de loper en de toren. Als de toren naar de 7e rij gaat moet de loper mat kunnen zetten, anders gaat wit zelf mat. Zwart heeft nu twee verdedigingszetteren, nl. **3...Td6** en **3...Te5**.

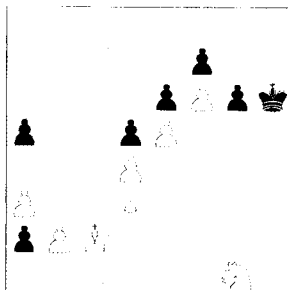
Wit wint het eenvoudigste na **3...Td6** **4.Lxd3** **Te6** **5.Lf1** **Tg6** Op **5...h3** **6.Lxh3** **Tg6** volgt **7.Lf5** **6.Le2** **Tf6** **7.Lh5** Verhindert **7...Tf7** en dreigt **8.Le8** mat. Na **7...Tf8** volgt nu **8.Lg6** **Tf4** en dan **9.Le8** **7...b3** **8.Le8** **Lxd2** Nu kan op **9.Lc6+**? **Txc6** **10.bxc6** de zet **Lf4** volgen. **9.Ld7** Hierna heeft zwart geen parade tegen de manoeuvre **10.Lh3** **Tg6** **11.Lf5** of **10...Tf3** **11.Le6**.

Iets moeilijker gaat het na **3...Te5** **4.b3** **h3** **5.Lg8** **Te6** Na de pionzetter heeft zwart de mogelijkheid op pat te spelen. Na een torenzet op de 5e rij volgt **6.Le6**, gevolgd door **Ld7** **6.Lf7** **Td6** Na **6...Te5** **7.Lc4** moet zwart **8.Le6** toelaten. Na de tekstzet is **7.Le8?** **Td7!** meteen remise. **7.Lh5** **Td5**

8.Lg4 Tf5 9.Lxh3 Td5 10.Lf1 Tg5 11.Lxd3 Te5 Op 11...Tg4 volgt 12.Lf5 en 13.Ld7. 12.Lc4 d3 13.h4 en zwart heeft niets meer tegen Lc4-e6-d7-c6+. Cortlever had reeds eerder drie hiermee verwante studies gepubliceerd.

Tenslotte een studie die begin dit jaar in het clubblad van Cap Volmac (*Volmachess*) verscheen: (zie diagram hiernaast)

Natuurlijk moet eerst de zwarte dame direct na de geboorte opgesloten worden. 1.Pe2 a1D 2.Pc1 g5 Zwart speelt op pat. Na 2...Kg5 3.Lb5 wint wit na slaan op f7. 3.Lb5 Kg6 4.La4 Kh6

9) wit aan zet wint

5.Lb3 Kg6 6.La2 a4 Na 6...Kh6 7.Lb1 moet toch 7...a4. 7.Lb1 Kh6 8.Pd3 Kg6 9.Pc5 Kh6 Dreigt 10...Dxb2+ 11.Kxb2 pat. 10.Pxa4 Kg6 11.Pc5 Kh6 Nu

volgt op 12 Pb3 weer Dxb2+ 12.Pd3 Kg6 13.Pc1 Kh6 14.La2 en de a-pion loopt ongehinderd naar a8. Een andere variant is 9...Kh7 10.Kc1+ Op 10.Pxa4? volgt 10...Kh6 11.Pc5 Dxb2+ 12 Kxb2 pat. 10...Kh6 11.Pd3 Kg6 12.Pe1+ Kh6 13.Pc2 en de dame is gevangen.

Cortlever was geen voorstander van studie-toernooien, maar won door zijn inzendingen naar het K.N.S.B.-blad in totaal 8 maal een prijs. Hij kreeg 10 maal een eervolle of bijzondere vermelding. Tot nu toe bleken slechts 7 van zijn 77 studies een dual of een nevenoplossing te bevatten.

Studies van Nico Cortlever (1915-1995)

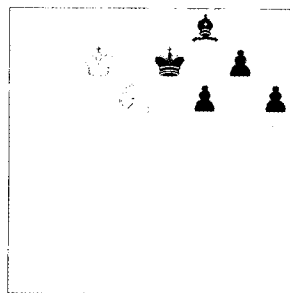
door Wouter Mees

Het componeren van "eindspelletjes" was voor Cortlever pure liefhebberij. Wat er met zijn composities gebeurde interesseerde hem niet zo erg, en die verschenen dan ook wel in minder voor de hand liggende rubrieken. Bij mijn weten heeft hij nooit aan buitenlandse toernooien deelgenomen; en de prijzen die hij in Nederland gewonnen heeft zijn tot op zekere hoogte "toeval": er liep nu eenmaal een (informeel) toernooi. Zijn studie-"carrière" vertoont een niet gebruikelijk patroon: Grote activiteit in zijn jeugd, van 1937 tot 1942; daarna bijna volledige ab-

stinentie, tot hij "in ruste" zijn oude liefhebberij weer heeft kunnen oppakken. In het totaal heeft hij enkele tientallen studies gepubliceerd.

Doordat de meerderheid aan het begin van WO II is gepubliceerd heeft zijn werk in de studiewereld niet de aandacht gekregen die het verdiende. Maar opvallend was het zeker, van het begin af aan. Diagram 1 vertoont zijn debuut. Meer verrassend dan diepzinnig. Nog niet erg karakteristiek. Dat geldt wel voor nr.2, die spoedig volgde. "Van een ietwat ander type dan de lezers ge-

wend zijn...", schreef de redacteur Fischer.

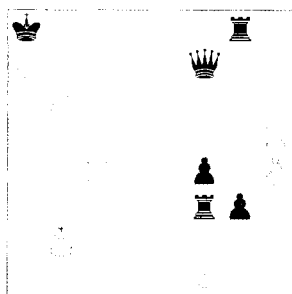

1) wit aan zet wint

De Schaakwereld#60 1937

1.Kc8! Kxd6 2.Kd8 Ke5 3.Ke8
1.a3 4.Kf7 Kxf5 5.Kxg7 Ke6!
6.Kxh6 Lf8+ 7.Kh7! (7.g7?
Kf7!) en wint

De Schaakwereld#60 1937

2) wit aan zet wint

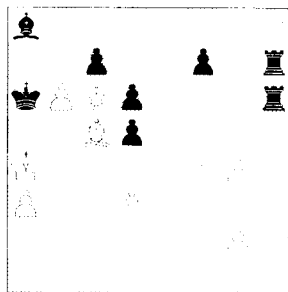
1.Lg2 Dxb5 2.Tc5 Dg4 3.Tg5
Txg5 4.hxg5 Dh5 5.Kc1 Dg4
6.Kb2 remise

Eigenlijk wist (en weet?) men niet zo goed raad met zijn studies, die zelden minder dan tien stukken bevatten en rijkelijk van pionnen voorzien waren. "Bizarre stelling", "romantisch", dat zijn dan de kwalificaties, die naar mijn idee van enig onbegrip getuigen. "Romantisch" is een woord dat door Herbstman is ingevoerd, en wel in afkeurende zin: "overschatting van de idee ten koste van de vorm". "Realisme", dat moest de ware opvatting zijn. Let wel, Herbstman schreef zijn boeken in de periode van de ergste zuivering, onder een regime dat een extreme bemoeizucht met de kunst ten toon spreidde en kunstenaars voor- schreef hoe deze moesten wer-

ken: "Realistisch". Een schilder als Malevitsj en een componist als Sjostakovitsj hebben zich in dat keurslijf moeten wringen.

De overigens prachtige boeken van Herbstman hebben in ons land grote invloed gehad. Wat als omstreden punt is blijven hangen is het begrip "partijwaarschijnlijkheid". Een studie moest "als uit een partij zijn ontstaan", en "de strijd tussen twee spelers in geidealiseerde vorm uitbeelden". Een standpunt dat bij het probleemschaak al lang verlaten is. Cortlever ging gewoon zijn eigen weg. Hij probeerde moeilijke en diepzinnige ideeën uit te beelden, en dan zijn starre conventies een blok aan het been. M.i. is het werk van Cortlever overwegend thematisch, ook al dragen die thema's niet altijd een naam. Zo staat nr.3 te boek als een patstudie. Maar er blijkt van alles te gebeuren.

De Schaakwereld#385 1940

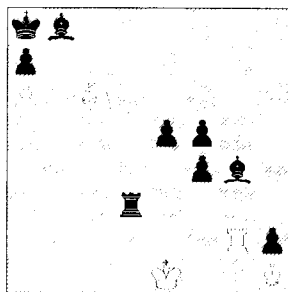
3) wit aan zet maakt remise

Na 1.b7 Th8 (1...Lxb7? 2.Lb5 mat) zou 2.bxa8D Txa8 3.Lxa8 afdoende zijn, ware het niet dat Lc5 "hangt". Daarom eerst een zet met deze looper. Maar waar naar toe? De zetten 2.Lc3? (Te6 en 3...T6e8) of 2.Lf2? (Tf6 dr

3...Tf4) komen niet in aanmerking. "Hoofdplan" is nu 2.Ld4? Th4? 4.g3! Tg4, en nu staat de looper gepend, zodat wit op pat kan spelen. Echter zwart heeft beter: 2...Tg6!, om op 3.g3 Tg5! te laten volgen. Om de goede parade 2...Tg6! uit te schakelen speelt wit eerst: 2.Lg1! Th1 (zwart moet de druk op de ketel houden), en nu pas 3.Ld4 T1h4 "Beugung" noemen de geleerden deze manoeuvre. Het vervolg is dus 4.g3! Tg4, en nu moet de zwarte toren eerst nog even naar b8 gelokt worden: 5.b8P+! (vooral niet 5.b8D? Txd4+) 5...Txb8, waarna 6.Lb5+ Kb7 (of Txb5 pat) 7.La6+ Kc6 8.Lb5+ = kan volgen.

Ook nr.4 is zo'n studie, die men niet direct met pat zou associëren. Merk op dat de sleutel niet bepaald zachtzinnig is; daar schrikken probleemvrienden nu weer van.

De Schaakwereld#211 1939

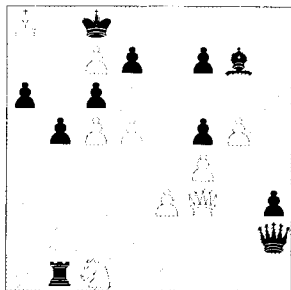

4) wit aan zet maakt remise

1.Txg4 (1.Tb2? Lc7 2.Tb7 Td1+ 3.Kf2 Lb6+ 4.Kg2 Tg1+ 5.Kxh2 Txh1+ 6.Kxh1 Lf3+) 1...Te3+ (1...fxg4 2.Pxe5+) 2.Kf2 fxg4 3.Pxe5+! f3 4.Pxf3 (4.Kxe3? Lxe5) 4...Tx3+ (4...Lf4

5.Pxh2+ Kb8 6.Pxg4) 5.Kg2 remise

**De Schaakwereld#394
1940**

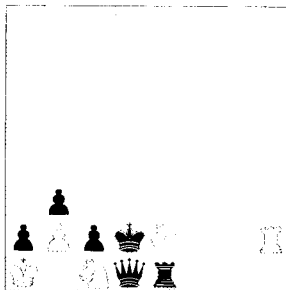
5) wit aan zet wint

Nr. 5 is een poging tot uitbeelding van een bekend probleemthema: Ruiming. En wel "Loydse lijnruiming" (niet Bristolruiming, zoals indertijd vermeld werd). Na 1.d6 dreigt wit met 2.Dh5 en 3.Dxf7 of Dh7 enz. Zwart's enige tegenkans is: 1...Lal 2.Dh5 Db2 3.Dxf7 Dh8; maar nu staat de zwarte dame 'displaced', en bovendien Lal in de weg voor de zwarte toren, zodat 4.Da2 en 5.Da6+ kan volgen. Voor wie zich een "logische" uitwerking wenst is de compositie niet geheel bevredigend. Wie brengt onder woorden wat er in dit opzicht ontbreekt?

**Schakend
Nederland#1877 1982**

(zie diagram 6)

Een 'eenvoudige' studie uit zijn latere periode is nr.6. Ook hier snuift de lezer de geur van pat. Maar hoe ontdoet wit zich van al dat bewegende materiaal? Heel radicaal: 1.Pc3+ (met aanval op de zD, zodat op 1...Ke3 2.Pxd1+ cxd1D 3.Te2+ en 4.Txe1 = kan

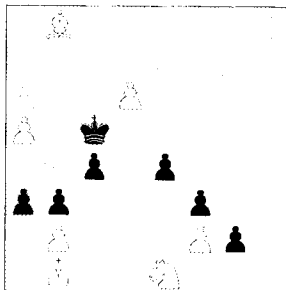

6) wit aan zet maakt remise

volgen) 1...Kxc1 2.Pe2+ (Vooral niet 2.Pxd1? Kxd1) 2...Kd2+ 3.Pc1+ Kxc1, en nu is de witte toren 'dol' en speelt wit 4.Te2!, waarna een wederkerige zedwangsstelling is ontstaan: 4...Tf1 5.Tf2 Tg1 6.Tg2 Th1 7.Th2 Te1 8.Te2 remise. Niet 4.Tg2? Dd4!, en zwart wint

W.Mees & N.Cortlever

EBUR 1995/2

7) wit aan zet wint

We hadden het niet beseft, maar de laatste studie (4b) uit mijn artikelje "Revisie" is zijn afscheid geworden. Met zijn nuchtere kijk op het schaakspel heeft hij ook de laatste jaren nog menige luchtballon doorgeprikt. Maar als hij

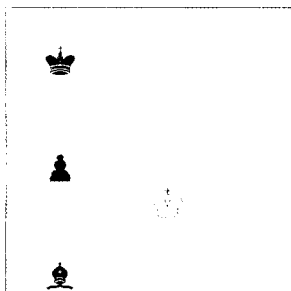
het de moeite waard vond beperkte hij zich niet tot afbraak alléén doch nam hij tevens de restauratie ter hand. Een voorbeeld dat vaker nagevolgd zou moeten worden - ook al omdat het zo'n goede oefening in het componeren is. Zie nr. 7. De oorspronkelijke studie (4a uit "Revisie") was ontstaan als dwaalweg bij het realiseren van "Uitstel komt Afstel", en ik had deze daarom al uit mijn gedachten gebannen. Op aansporing van Cortlever werd de aanval op dit gegeven hernieuwd. Hoe stopt wit pion g2? Na 1.Pxg2 a2+ (dit eerst!) 2.Ka1 fxg2 3.La7+ Kc6? zou 4.f4 eenvoudig winnen. Maar na 3...Kxd6! is 4.f4 wegens exf3ep onvoldoende voor winst. Wit moet het van de andere kant proberen: 4.Lb8+ Kc5! 5.Lh2 Kc6 6.a7 Kb7 7.Lg1 Ka8 8.a6 Kxa7? 9.f4+ en wint, b.v. 9...Kxa6 10.f5 Ka5 11.f6 c3 12.bxc3 Ka4 13.f7 Ka3 14.f8D+, met schak. Toch is dit alles nog niet goed; immers, na 8.a6 kan zwart met 8...e3! remise maken (9.fxex3 Kxa7 10.e4+ Kxa6, en de zK staat "in het vierkant"). Op deze wending was de oorspronkelijke studie gestrand. Wit moet Pxg2 uitstellen tot de zK op a7 beland is: 1.La7+ Kxd6 2.Lb8+ Kc5 3.Lh2 a2+ 4.Ka1 Kc6 5.a7 Kb7 6.Lg1 Ka8 7.a6 Kxa7 8.Pxg2 fxg2 9.f4+, en de pion loopt door. Of 7...e3 8.fxex3, en wit wint (echter niet 8.Pxf3? exf2 9.Lxf2 c3, b.v. 10.Pd4 c2 11.Pxb3 c1D+ en g1D, met pat als resultaat).

Zou het niet mogelijk zijn om tot een bundeling van het werk van Cortlever te komen?

(Un)solved Mysteries

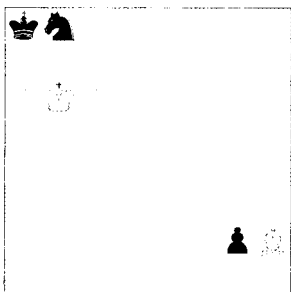
door Harm Benak

Slechts drie oplossers deze keer, en dat terwijl studie 15 helemaal niet zo moeilijk was. Ik neem de varianten van Mees:

15) De Feijter: winst

1.Kd2 La2 2.c3! b3 3.Kc1 en 4.Kb2 met bekende remisestelling, of **1.Kd2 Kc6 2.Kc1 La2 3.c3! b3 4.Kb2** met hetzelfde resultaat

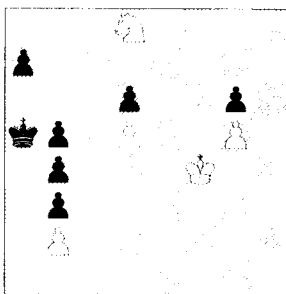

16) De Feijter: wit winst

Studie 16 was heel wat lastiger. Wit moet pat zien te vermijden, en dat is niet zo eenvoudig.

1.c7 Pd7+ 2.Kc6 Pb6 3.Lg1 Pc8 4.Lc5 g1D 5.Lxg1 Pb6 Nu is de witte looper vrij, en lijkt de winst simpel. Dat is echter gezichtsbedrog: wit kan het paard nog steeds niet slaan. Hiervoor dient de looper eerst omgespeeld te worden: **6.Lc5 Pc8 7.Kd7 Pb6+ 8.Kd8 Pc8 9.Lb4 Pb6 10.La5! Ka7 11.Lxb6+** en winst. De looper moet dus naar a5 toe; vanaf andere velden zit er geen winst in.

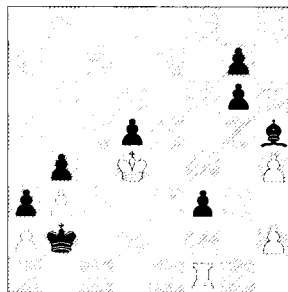
Dan nu de twee nieuwe mysteries.

17) Cortlever: winst

Studie 17 is een heel bijzondere, nml. een nooit eerder gepubliceerde studie van Cortlever. Het is een bewerking van een incorrecte studie van Mees. Volgens Mees zit er ook nog een verhaal aan vast, maar dat komt nog wel eens. Voor ons is deze studie nog

unsolved, dus ik zou zeggen, zet Uw (schaak)tanden erin!

18) Richter: winst

Vanaf nu worden de mysteries wat internationaler. Zoals iedereen weet, heeft Harold een zeer groot aantal studies in zijn computer staan. Een aantal daarvan heeft echter geen oplossing (en soms ook geen auteur, maar dat zal ik U (voorlopig) nog niet aandoen) en zijn dus erg geschikt voor deze rubriek. Studie 18 is hiervan een goed voorbeeld. Het jaartal is bekend (1889), de achternaam van de componist (Richter) ook, en zijn voorletter is misschien **P** (de enige Richter van wie studies uit de 19e eeuw bekend zijn). Aan U de taak om de oplossing te vinden. Veel succes en denk om de deadline.

Harm Benak

Hogewoerd 40-A

2311 HN Leiden.

Minor and Major Mistakes

by Alain Pallier

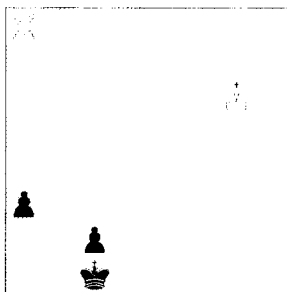
The series of books entitled *World Anthology of Chess Studies* is probably the most ambitious plan ever undertaken in the history of chess literature devoted to composition: with more than 20,000 planned studies, Akoby's books will surpass Kasparian's anthologies. So these books are an inestimable tool for all of us (even those who have Harold's DB: handiness of such books can't be contested, especially for 'anticipation service'). That's why disappointment is enormous: the incredible accumulation of mistakes of every sort means that these reference books (theoretically) can't be used as reference books. Every study has to be verified! 'Demonstration' follows: I have studied in depth the first fifty compositions in #232.

About half of these fifty need comments and correction about transcription, source, placing in the award... A whole booklet should be necessary to list all (minor and major) mistakes!

#0001: typical mistake on the cyrillic/georgian/latin alphabet transcription: the composer is Kockelkorn instead of Cockelcorn. Furthermore, in Averbakh's 1984 book devoted to rook endings I found #116 (Kh6, Rh1 / Ka6, a2, c2) without any name of composer. Both studies are probably corrections of the following study:

Kockelkorn, C

Sonntagsblatt 1888,
incorrect

1) White to play and draw

1.Kf5 Kd1 (1...Kd2 2.Td8+ Ke3 3.Te8+ Kd3 4.Te1 a2 5.Ta1 Ke3 6.Ke5 Kd3 7.Kf4; 1...Kb2 2.Tb8+ Kc3 3.Tc8+ Kb3 4.Ke4 (4.Tb8+? Ka4 5.Tc8 a2 6.Ke4 Kb5) 4...a2 5.Kd3 Kb4 6.Tb8+ Kc5 7.Tc8+ Kb6) **2.Td8+ Ke1 3.Te8+ Kf1 4.Th8 a2 5.Th1+ Ke2 6.Ta1 Kd3 7.Kf4 Kc3 8.Ke3 Kb2 9.Kd2 Kxa1 10.Kc1** stalemate

However incorrect, because black plays in the 1...Kb2-line: 4...Kb2!! 5.Tb8+ Kc3 6.Tc8+ Kd2 7.Td8+ Ke1.

#0002: is #0027 with reversed colors. So the date 1912 is surprising, and likely to be wrong (see my remarks at #0027).

#0003: lack of source was already pointed out by HvdH. The explanation is probably that the same study is quoted without

precise source in Kasparian's *Razvitiye etyudnikh idei* (#89).

#0005: *Hei Eindspel* (I suppose!) After move 5, it is #0001.

#0006: *De Schaakwereld* 1941 (Van Reek and Kasparian wrongly state 1940. Chéron who's sources are very inaccurate too, is right this time!)

#0007: HvdH already pointed out the placing of the black king on f1 in his source. Black king is also on f1 in Kasparian's *Razvitiye etyudnikh idei* (#94), with the 1944 date only.

#0009: Akobyia gives *Shakhmatny*: it is *Shakhmaty v SSSR* and the study was awarded 1 HM (see, for instance, Whithworth's *Leonid Kubbel's Chess Endgames Studies* #224).

#0012: Armenian Chess Federation Ty 1967 (see *EG* 13 #630/643) is better than Armenian Central Club Ty. The study was commended.

#0016: *Tsimvia* This georgian name is transcribed *Tsishvilia* in *EG* 56 (#3718).

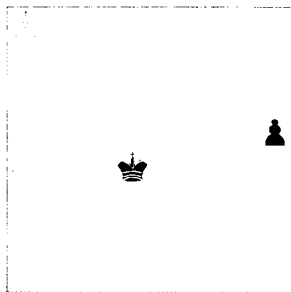
#0024: The study was honoured. 13th commendation (*EG* 99 #7777).

#0025: same remark: commended (*EG* 108 #8742).

Unfortunately, many studies resulting in S1 (Ka1 / Kc2, a2) lack:

A.Chéron

*Traité complet des
échecs 1928*

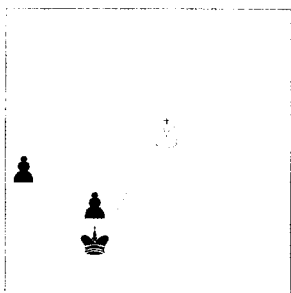

2) White to play and draw

1.Pb2 h4 2.Pd1 h3 3.Pf2 h2
4.Kb7 Kc3 5.Kc6 Kd2 6.Kd5
Ke2 7.Ph1 Kf3 8.Kd4 Kg2
9.Ke3 Kxh1 10.Kf2 stalemate

A.Belenky

1 HM Soviet
committee Fizkultura
y Sport 1955

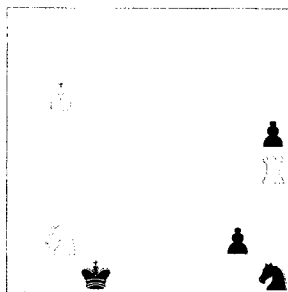

3) White to play and draw

1.Kd4 a3 2.Pe1+ Kd2 3.Pf3+
Ke1 4.Kd3! a2 5.Pd4 Kb1 6.Pc2
Kb2 7.Pa1 Kxa1 8.Kc2 stalemate

V.Lovstov

Sp.Pr Magadan-50
1988 (EG 99 #7715)

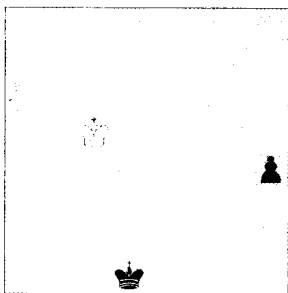

4) White to play and draw

1.Pd3+ Kd1 2.Kc7 g1D 3.Txh1
Dxh1 4.Pf2+ Ke2 5.Pxh1 Kf3
6.Kd6 h4 7.Ke5 h3 8.Kd4 Kg2
9.Ke3 Kxh1 10.Kf2 h2 11.Kf1
stalemate.

A.Grin

4-man Tourney
Barrikada
(Volvograd) 1989

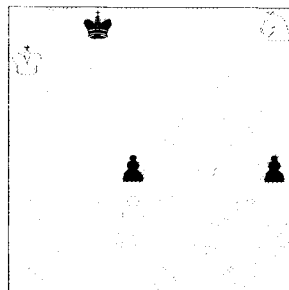

5) White to play and draw

1.Kd4! h3 2.Pc5 h2 3.Pe4 Ke1
4.Pg3 Kf2 5.Ph1+ Kg2 6.Ke3
Kxh1 7.Kf2 stalemate.

N.Grechisnikov

10th Russian Team
Championship 1989/90
(EG 109 #8883)

6) White to play and draw

1.Pf7 h3 2.Pd6+ Kd7 3.Pe4 h2
4.Pf2 Ke6 5.Kb6 Kf5 6.Kc5 Kf4
7.Kxd4 Kf3 8.Ph1 Kg2 9.Ke3
Kxh1 10.Kf2 stalemate.

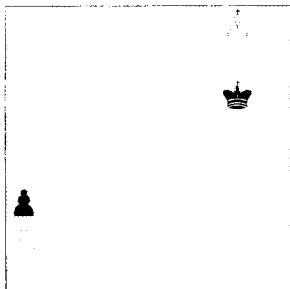
Same remark applies for pawn studies ending with S1: there is only one: #0008 by Prokes. Ako-biya probably forgot to consult Bondarenko's book *Etyud v peshechnom okonchanyi*, Moscow 1973. There he should have found studies #333/340. I do not reproduce these eight studies, the first one will be enough:

F.Sackmann

*Deutsche
Schachblätter 1923*

1.Kb8!! Kf6 2.Kh7 Ke5 3.Kg6
Kd4 4.Kf5 Kc3 5.Ke4 Kb2
6.Kd3 Kxa2 7.Kc2 stalemate.

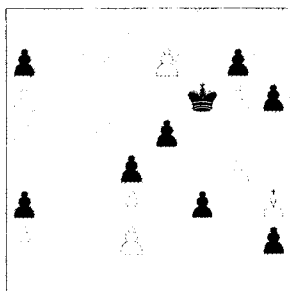
HvdH adds that after consulting his DB, he found 39 (!) studies ending in S1, and which do not appear in 4432. The most impressive (if only with regard to the length of the solution) is:

7) White to play and draw

M. Zinar

3 HM Lenin MT 1990

8) White to play and draw

1.e8P+! Ke7 2.Kxh2 Kxe8
 3.Kg3 Ke7 4.Kxf3 Kf6 5.Ke4
 Ke6 6.Kf3 Kd5 7.Kg3! Ke6
 8.Kf3 Kf6 9.Ke4 Kxg6 10.Kd5!
 Kf6 11.Kc6 Ke6 12.Kb7 Kd7
 13.Kxa7 Ke7 14.Ka8 g6 15.a7
 e4 16.dxe4 h5 17.gxh5!gxh5
 18.e5 h4 19.e6 h3 20.e7 h2
 21.e8P+! Ke8 22.Pd6+ Kd7
 23.Kb8 h1D 24.a8D Dxa8+
 25.Kxa8 Kxd6 26.Kb7 Ke5
 27.Kc6 Ke4 28.Kc5 Kd3
 29.Kd5 Ke2! 30.Kxd4 Kb2
 31.Kd3 Kxa2 32.Kc2 Ka1
 33.d4 a2 34.d5 stalemate.

#0027: This study was awarded first prize in the Louma 1942 TT

(it is a set of twin studies, for the other one shift all men one file to the left: white to play and win). See Harrie Grondijs' comment about this study in *Neverending* (1994), p 87: 'In [#0027] Black is the moral victor by forcing a draw in the main line in an otherwise completely lost situation! Has this not been a twin Prokes had better reversed colours and added an introduction or slightly changed the stipulation to *White to play, but draws.*' Does it explain #0002.

#0028: *Ceske Slovo*?? Anyway, see #0042.

#0029: Woja: read Voia.

#0030: *Allgmet Handeblad* should probably be *Algemeen Handelsblad*, a dutch newspaper, although it is quite strange for a Kasantjev study to appear as an original in this source.

#0031: According to Kasparyan (*Zamechatelniye etudy*, 1982 #824), this study obtained third place in the hungarian championship the same year (1959). There is another problem: after 1...c5 2.Rxg2 h1Q is another stalemate (not listed in #232?!). So this study should have been put in the group: Studies with two stalemates.

#0035: Liberation: the mention that it was a (commemorative) czech tourney could be useful (see EG 53 for the award)

#0037: Indesdal read Yndesdal.

#0041: No source: clearly an earlier version of #0028/#0042. 1952 in the year of publication of Nadareishvili's first book, *Chess Studies*, Tbilisi, in georgian.

#0043: Does not appear in the 1976 and 1986 collection of Nadareishvili's studies. In HvdH's DB is was found as 3rd Prize *Ceskoslovensky Sach*#3277

1953, so probably #0042 is a correction of this one?

#0045: only first prize is right! (but first prize equal)! It was in *Shakhmaty v SSSR* 1938 III!

#0046: Again typical mistakes in the transcription of foreign names: read H.P.Rehm / S.Eisert, well known problemists

#0048/#0049: This is a good example of Akobiya's lack of 'critical eye'. First, Korolkov's study (a correction of an earlier 1968 study) obtained a special prize in the 1973 *Shakhmaty v SSSR* tourney and not a prize. Secondly, #0049 by Kabiev is an interesting case of plagiarism. In september 1973 (and not 1974 as in #232), 'his' study was published in *Schakend Nederland* (seven months after the publication of Korolkov's obe). It was awarded first prize in the original award (dated october 1974 - EG 40 #2304) but was eliminated from the definitive award (so there is another mistake: #0049 is not a first prize). Why? Because Mr. Kabiev was denounced, in the mid 70's, as being a plagiarist! An article entitled 'Plagiaty - zaslon' in the russian magazine 64 (6 iii 1975) gave the name of four composers guilty of plagiarism: Kochegrin, S.Ivanov, Skorik, and... Kabiev. Even this precise case of plagiarism in *Schakend Nederland* was quoted in the article! Youri Akobiya should read 64 with more attention (Bondarenko also should have read it: in his last book *Sovremenniy shakhmatny etud*, Kiev 1987, Kabiev is in good company, just after Yakimchik: the study quoted there (3 HM I, *Italia Scacchistica*, 1973) is another case of plagiarism, the original study belonging to Averbakh!

Welke zet ging vooraf? (5)

door Wouter Mees

De oplettende lezer van *EBUR* zal (uit het artikelje van Pallier: 'About Mystifications and Plagiarists') ontdekt hebben dat het tweede diagram uit mijn vorige stukje ontleend is aan een partij Knaak - Heinig, gespeeld te Leipzig 1970. Op dit moment - maar er wordt navraag gedaan - is het voorafgegaan spelverloop van deze partij nog niet achterhaald. Maar als men de stelling beschouwt als compositie-invoering (en daar bestaat geen enkel bezwaar tegen) is een plausible "laatste zet" van zwart gauw gevonden. Zie diagram 1.

Wij kennen de zetnummering niet doch nemen volgens een oude afspraak aan dat wij bij zet nr. 10 toe zijn, dan kunnen retrozetten ook genummerd worden. En verder moet u zoals altijd bord en stukken tevoorschijn halen.

Als laatste zet heeft de zK de wL aangevallen, dus **9...Kc1-b1** of **Kc2-b1**. Niet b.v. **9...Kc2x(wT)b1?** Dit zou een blunder geweest zijn omdat, in plaats daarvan, **9...a2x(wT)b1D** dan de aangewezen zet zou zijn geweest. Dat **9...b3x(wT)D L P pr)a2** wel in aanmerking komt mogen wij vergeten. Een plausible zet is voldoende. Kiezen wij dus **9...Kc1-b1**. En daarvoor? Er is maar weinig fantasie voor nodig om te zien dat de wL naar a1 gespeeld zou kunnen zijn, b.v. **9.Lh8-a1**.

Deze zet is dan immers gemotiveerd door de dreiging **9...Pc4-b2**, gevolgd door **10...a2-a1D**. Hoe ging het verder met de partij? Vanuit diagram 1 werd **10.La1-g7(?)** gespeeld, met als vervolg: **10...Pb2 11.h5 a1D 12.h6 Da6+ 13.Kf7 Db7+ 14.Kf8 Dc8+ 15.Kf7 Df5+ 16.Kg8 De6+ 17.Kf8 Dg6 18.Kg8 De8+ 19.Lf8 Pd3 20.h7 Pe5 21.h8D Df7** mat! Wit had de partij kunnen redden door **10.La1-f6!** te spelen, dan is het na **10...Pb2 11.h5 a1D 12.h6** en, daar de zD geen schaakzet heeft: **13.h7** remise.

Rijst nu de vraag of wit niet meteen **9.Lh8-f6** had kunnen spelen. Wel, dan had het vervolg kunnen zijn **9...Pc4-b2 10.h4-h5 a2-a1D 11.h5-h6 Da1-b1+**, en nu mag u zelf uitzoeken dat zwart dan wint. Door eerst **9.Lh8-a1** te spelen "lokt" wit de zK naar b1, zodat dit veld straks niet beschikbaar is voor een schaakje van de zD. Een rasecht voorbeeld van een logische combinatie (zij het in de meest elementaire)! "Hoofdplan" is het spelen van de wL naar f6, om de wK bescherming te bieden, "voorplan" de zet van de wL naar a1, om obstructie van b1 door de zK te bewerkstelligen. Ten overvloede nog de opmerking dat de zet **10.La1-f6** het effect van **9...Lh8-a1** te niet doet. De geleerden noemen La1-f6 een "kritische" zet, omdat het "kritische veld" b2 overschreden wordt en de afsluiting door **Pc4-b2** effectief kan worden. Bijal-

dien is Lh8-a1 een "antikritische zet".

Maar alle theorie op een stokje. De componist-in-spe die zijn neus volgt zal bedenken dat al dit schoons -dat hem in de schoot geworpen is- best eens ingeleid zou kunnen worden door een paardzet naar c4, om de dreiging **9...Pc4-b2** in het leven te roepen. Bijvoorbeeld **8...Pb6-c4**. En als hij dan ook nog gedaan krijgt dat de wK op g6 belandt heeft hij een inleiding gecreëerd die volkomen harmonieert met het slot.

Vergelijk met die open nog eens de drie, binnen een kort tijdsbestek doch onafhankelijk van elkaar tot stand gekomen uitwerkingen van dit gegeven (diagram 2, 3 en 4). Wat is uw commentaar?

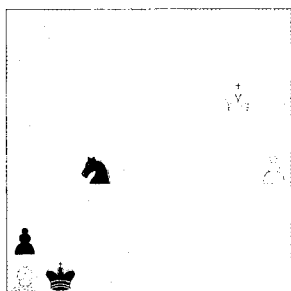
Ik laat alle ethische aspecten van deze kwestie verder rusten doch merk nog op dat dergelijke coincidenties vaker voorkomen dan men zou mogen verwachten. Ook in wetenschap en techniek. Het principe van de telefoon is op dezelfde dag door twee uitvinders (Bell en Gray) als octrooi-aanvraag ingediend. En in ons studie-wereldje kennen wij het Rêti-manoeuvre (Rêti, Rinck, Adamson en Bernhardt waren zonder het van elkaar te weten ongeveer met hetzelfde bezig). Het idee hing blijkbaar in de lucht.

Hoewel het aantal reacties tot dusverre niet bijster groot is geweest waag ik het er op nog één-

maal zo'n opgave te presenteren. Daarna komen andere aspecten van de compositie aan de orde. Van de stelling op diagram 5, met zwart aan zet, wordt gevraagd wat de voorafgaande zet van wit is geweest. Het was de negende zet van wit, en dat beperkt de keus! Hoe zou de beginstelling er uit hebben gezien?

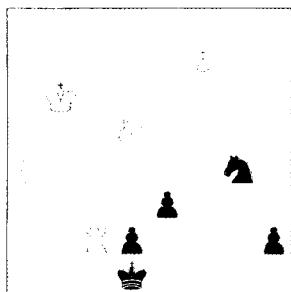
1) Partijstelling Knaak-Heinig

Leipzig 1970

1) wit aan zet

Wit aan zet had remise kunnen maken door 1.Lf6. Wat was zwart's laatste zet?

2) wit aan zet maakt remise

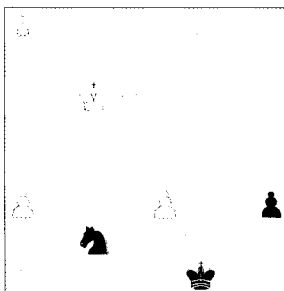
2) Alexander Hildebrand

spec.e.v.
Lewandowski JT 1987

Oplossing: 1.Ta2 Ke1 2.Ta1+ d1D 3.Txd1+ Kxd1 4.Pxe3+ Pxe3 5.Lh5+ Ke1 6.Lf3 Kf2 7.Lh1 Kg1 8.Lc6 Pg2 9.a5 h1D 10.a6 =.

3) Sergei Tkachenko

1e prijs
Schweizerische
Schachzeitung '89-'90

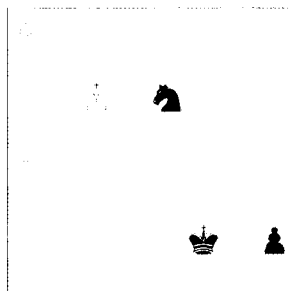

3) Wit aan zet maakt remise

Oplossing: 1.a4 h2 2.Kb6! Pxe3 3.Lh1 Kg1 4.Lc6 Pg2 5.a5 h1D 6.a6 =.

4) W.M. naar Odette Baudoin, Thèmes-64 1986

Probleemblad 1988/4

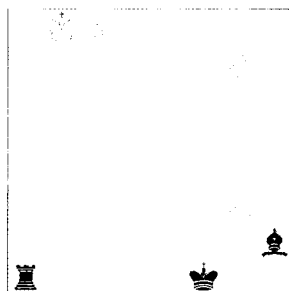

4) Wit aan zet maakt remise

Oplossing: 1.Kb6 Pf4 2.Lh1 Kg1 3.Lc6 Pg2 4.a5 h1D 5.a6 =. Waarom is het paard, dat eerst op h3 stond, naar e6 verplaatst? Was dat noodzakelijk?

5) ?

Welke zet van wit ging vooraf?

5) Zwart aan zet, wit wint

Boekbespreking

De Rochade

door **Harold van der Heijden**

Eind 1994 verscheen bij uitgeverij Van Spijk b.v. (Venlo-Antwerpen) het nieuwste boek van Robert Timmer: *De Rochade*, met als ondertitel: *een veelzijdige schaakzet*.

Het boek lijkt in veel opzichten op zijn *Paard xf7*. De wonderen van 'n bepaalde schaakzet in de opening, middenspel en eindspel worden u in aparte hoofdstukken smakelijk Timmeriaans voorgeschoteld.

Het grote verschil is natuurlijk dat 0-0-0 en 0-0 aanmerkelijk interessanter zetten zijn dan Pxf7. Niet wanneer duffe schuivers met 1 Pf3, 2 g3, 3 Lg2 en 4.0-0 grijzemuistil hun aan henzelf verplichte nummertje opvoeren. Maar wel al die opmerkelijke pasjes die in een populaire André Rieu'se Wiener Walz van Koning en Toren op de onderste rij van de dansvloer te ontdekken zijn.

Met zo'n dankbaar onderwerp is er natuurlijk een gigantisch risico dat de weide met zoveel sappig gras al is leeggegraasd door paarden die even niet aan xf7 toekwamen. Tim Krabbé, die door z'n initialen indertijd freudiaans naar dit onderwerp moet zijn gedwongen, maaide Timmer inderdaad heel wat smakelijks voor de

voeten weg. Nou ja, voor diens voeten? *Chess Curiosities* van Krabbé in inmiddels ook al weer 10 jaar oud. Timmer vult aan, corrigeert, geeft nieuwe feiten en minutieuze details en behandelt nieuwe aspecten.

Ik wachtte al enige tijd in spanning op het verschijnen van dit boek (Ik wist dat Robert er al enige jaren mee bezig was, want ik had al een paar keer wat materiaal geleverd).

In schaak-curiosa ben ik geïnteresseerd vanaf het moment dat ik schaken leerde. Waarschijnlijk vooral nadat Caissa me ooit de eer gunde om in een competitiewedstrijd van de NBSB een extreem late rochade uit te voeren. Deze partij prijkt in het rochade-recordlijstje van Krabbé/Timmer op de tweede plaats, maar is overigens de laatste bekende rochade in een winstpartij en de record-rochade voor zwart. Curiosa-verzamelaars zelf zijn natuurlijk op zo'n moment verdacht, maar ik bezweer u dat de zet me pas opviel toen ik de partij overschreef voor het wedstrijdbulletin. Het feit dat ik ook nog wereldrecordhouder ben met de volgende Excelsior maakt de mystificator-detective extra op z'n hoede, maar ook hier kan ik alleen beroep doen op uw vertrouwen: S.Pas - H van der Heijden,

HMC 1982: 1.e4 g6 2.Pf3 Lg7 3.d4 d6 4.Pc3 c6 5.h3 Pf6 6.Lc4 b5 7.Lb3 b4 8.Pg5 bxc3 9.Pxf7 cxb2 10.Pxd8 bxa1D 0-1

Enfin, ik had het over Timmer's boek. Over de eerste hoofdstukken Opening en Middenspel niets dan lof, maar voor ARVES-leden gaat de belangstelling natuurlijk vooral uit naar het laatste hoofdstuk: het Eindspel.

Rochades komen in een eindspel, ik bedoel de laatste fase van een partij, niet voor. Punt! Een kort hoofdstukje dus? Nee, om de opzet Opening - Middenspel - Eindspel toch te doen slagen haalt Timmer ook nu eindspelstudies van stal. En passant sluit hij daarbij schaakproblemen en retro-grapjes uit, waarmee hij dus bewust verzuimd alle kanten van deze veelzijdige schaakzet te belichten. Dat is jammer, omdat bijvoorbeeld het curieuze feit dat met een rochade twee velden tegelijk worden ontruimd van de eigen stukken, zodoende niet aan de orde komt.

Het boek lijkt vooral bedoeld voor geïnteresseerde partijspelers. Hoewel smakelijk commentarieert en aan elkaar gepraat, is ook het hoofdstuk Eindspel niet van groot praktisch

belang voor de studiecomponist, of -liefhebber. De kleine 50 geselecteerde studie geven weliswaar een aardig beeld; mij zijn in totaal 228 studies bekend waarin een rochade voorkomt (waarvan er 12 met meerdere rochade-zetten).

Maar van een systematische indeling (zoals in de andere hoofdstukken) is eigenlijk geen sprake.

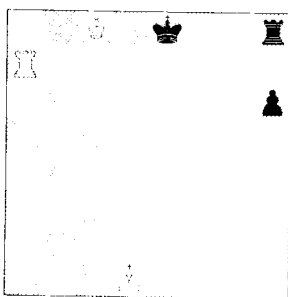
Tot mijn grote schrik las ik in de inleiding van het hoofdstuk 'Ook zult u vergeefs zoeken naar zwarte rochades'. Hij zal toch niet de 'studie van de eeuw' zijn vergeten?

Nee hoor, die vinden we gelukkig uitvoerig besproken én voorzien van de tweede hoofdvariant met zwarte rochade terug op pagina 255 en verder. Timmer schrijft nog: 'Achteraf (hoezo, HvdH) bedenk ik me ineens dat het misschien een beter idee zou zijn geweest om mijn boek af te sluiten met deze onsterfelijke studie. Maar goed, we gaan vrolijk verder....'.

Maar het meest curieus vind ik wel dat Timmer verzuimt de meest beroemde rochade-curiositeit in de studie-compositie te geven:

1) L. Kubbel

Rigaer Tageblatt 1909

1) wit aan zet wint

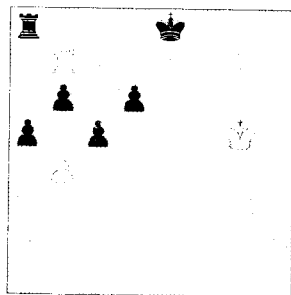
1.Lf5! Tf8 (1...Tg8 2.Ta8+ Kf7 3.Le6+; 1...Kf8 2.Lh7! h5 3.Ke1 h4 4.Kf1 h3 5.Kg1 Ke8 6.Ta8+) **2.Lg6+ Kd8 3.Lf7 h5 4.Ke1 h4 5.Kf1 h3 6.Kg1 h2+ 7.Kh1** en wint.

Later ontdekte men dat zwart remise maakt met **1...O-O!**, een zet die de componist met stomheid moet hebben geslagen. Het leuke van zo'n rochade-weerlegging is dat 'ie uiterst eenvoudig te omzeilen valt: men spiegelt de studie over de verticale as. De rochade is niet meer mogelijk, alle andere zetten wel, de studie nu dus correct. Volgens Whitworth in *Leonid Kubbel's Chess Endgame Studies* (1984), is deze correctie van Kubbel himself, maar voor zover ik weet behoort die toe aan Sehwers. Ik sluit echter niet uit dat Sehwers de weerlegging ontdekte... (wie het weet mag het roepen!).

Maar onlangs ontdekte ik een tweede geval!

2) J. Drewitt

The Chess Amateur #0533 no. 6
1919

2) wit aan zet wint

1.Th7 Tc8 (1...Ta6 2.b5; 1...Td8 2.Kf6 d5 3.Ke6) **2.Kf6 Tc6 3.b5** en wint.

Ook hier werd buiten de waard gerekend: **1...O-O-O!**. Weliswaar corrigeerde Dawson, die de eindspelstudie-rubriek van *The Chess Amateur* leidde, onmiddellijk (door spiegeling, inderdaad!), maar het 'kwaad' was toen al geschied.

Resumerend

De Rochade, een veelzijdige schaakzet is uiterst geschikt om u aangenaam te verpozen en te doen vergapen aan het wel en wee van de rochade vooral in de praktische partij. Timmers enthousiaste schrijfstijl is hier duidelijk debet aan. Schaakbord en stukken hoeven niet noodzakelijk voorhanden te zijn. Als leesboek volkomen geslaagd!

TO MOVE OR NOT TO MOVE

Dreiging en zetdwang

door J.Buijs & R.Hendriks

Inleiding

Een populaire omschrijving van dreiging zou kunnen zijn, dat de speler die dreigt de mogelijkheid heeft zijn positie te verbeteren, vooropgesteld dat hij aan zet is. In het geval van zetdwang zou men kunnen zeggen, dat elke zet van een speler in zetdwang een verbetering van de positie van de tegenstander betekent. Aan deze uitspraken zitten twee bezwaren vast.

Op de eerste plaats is een begrip als 'verbetering,' zoals ook 'goed' en 'slecht,' een kwalitatieve term. Om zetten en stellingen en met elkaar te kunnen vergelijken, moeten deze begrippen kunnen worden vertaald naar een kwantitatieve norm. Die norm is het aantal zetten waarin een bepaald doel al dan niet wordt bereikt.

Hieruit volgt het tweede bezwaar van bovenvermelde uitspraken: een positie is nooit 'beter' dan een andere in absolute zin, maar altijd in relatie tot een bepaald doel. Dat doel moet dan ook expliciet worden aangegeven.

Als aan deze voorwaarden is voldaan, kunnen we uit alle konkrete gevallen van zetdwang het wezen van zetdwang afleiden. Daarbij kunnen konflikten ontstaan

met het algemeen geldende spraakgebruik. Omdat dat een nogal ongrijpbare grootheid is, hebben we steeds vermeld waar we afwijken van spraakmakende auteurs als Rueb en Muzerie (zie literatuuropgave).

Je zou je kunnen afvragen, of het begrip van het schaakspel gediend is met het tellen van zetten. Is onze aanpak niet erg uiterlijk en abstrakt? Deze kritiek is niet terecht: zoals het konstateren dat wit aan zet (WAZ) wint los kan worden gezien van de manier waarop dat gebeurt, wordt ook gekonstateerd dat WAZ in zetdwang verkeert, los van de vraag op welke manier het nadeel gestalte krijgt. Natuurlijk wordt de inhoud van een stelling geen recht gedaan, wanneer men zich tot uitslag en aantallen zetten beperkt. Daarom gaan we bij het bespreken van stellingen ook regelmatig in op inhoudelijke aspecten. Maar deze staan niet centraal.

1. Doel

Om te beginnen nemen we aan, dat in elke stelling één van de partijen een bepaald doel tracht te bereiken (laten we zeggen wit = W), terwijl de andere partij dat probeert te verhinderen (laten we zeggen zwart = Z).

Het ultieme doel van het schaakspel is het matzetten van de vijandelijke koning. Of dit doel wordt bereikt kan afhangen van de realisatie van een of meer ondergeschikte doelen. Hierbij onderscheiden we twee soorten:

1. materieel voordeel;
2. positioneel voordeel.

Bij positioneel voordeel kunnen we onderscheid maken tussen gevallen waarin de winst afhangt van het innemen van een bepaalde positie, en gevallen waarin het innemen van een bepaalde positie sneller tot het beoogde resultaat leidt. Een simpel voorbeeld van het eerste:

diagram 1

Na 1.Ka6! wint W, na 1.Kb6? Kb8! niet. Voorbeelden van het tweede zal de lezer in het vervolg nog genoeg tegenkomen.

Onze definitie van 'doel' is dus ruimer dan die van Rueb, die alleen winst door mat, stukwinst of promotie als doelstelling erkent.

Het verschil zit in de ont koppeling van doel en winst.

2. Effect

Gesteld dat W de keuze heeft tussen twee zetten, die beide tot een bepaald doel leiden, maar waarvan de ene dat doel in twee zetten doet bereiken, en de andere in drie. Dan is de eerste zet sterker dan de tweede. Kort samengevat kan het effect van een zet zijn, dat W 1) het gestelde doel wel, c.q. sneller bereikt, in vergelijking met een andere zet (de zet in kwestie is dan sterker). 2) het gestelde doel even snel bereikt, in vergelijking met een andere zet (beide zetten zijn dan neutraal ten opzichte van elkaar). 3) het gestelde doel niet, c.q. langzamer bereikt, in vergelijking met een andere zet (de zet in kwestie is dan zwakker).

We vergelijken dus de stelling na een bepaalde zet van W met de stelling na een andere zet van W, en noemen de ene zet beter dan de andere op grond van het aantal zetten waarin W zijn doel al dan niet bereikt na de ene of de andere zet. Op dezelfde manier kunnen we de stelling na een zet van W vergelijken met de stelling voor die zet van W. Dit zal de kern blijken van onze definitie van dreiging.

Als we dit zonder meer omkeren voor Z (bereiken van een doel wordt vervangen door verhinderen dat W een doel bereikt, of ervoor zorgen dat W zijn doel bereikt in een groter aantal zetten), ontstaat een tegenspraak met de praktijk van de schaakstudie. In studies blijken de komponisten voor Z niet per definitie die zetten te kiezen, die de lang-

ste weg naar de afgrond opleveren. In sommige gevallen laat Z zich snel, maar elegant wurgen. In andere kiest Z een zet die objectief bezien tot een snellere ondergang leidt, maar anderzijds W tot grotere nauwkeurigheid dwingt bij het uitvoeren van die snellere winstgang. De voorwaarde, dat W speelt en wint, ongeacht het tegenspel van Z, stelt dus aan de zetten van W andere eisen dan aan de zetten van Z. In dit verband is het aardig op te merken, dat Rueb kiest voor de langste variant, omdat Z daarmee de strijd het langste volhoudt, terwijl Grondijs juist de scherpste variant prefereert, op grond van een andere metafoor. In zijn optiek verbeelden studies niet de strijd tussen W en Z, maar hun samenspel. Een zet die W slechts één winnende voortzetting laat, is daarbij beter dan een zet waarna W kan kiezen, ongeacht het aantal zetten. Onze sympathie ligt bij het laatste standpunt.

3. Definitie van dreiging

De problemen rond het geven van een definitie van dreiging kunnen naar ons idee worden opgelost, als we buiten het spelverloop treden. Als de stelling, los van de vraag wie aan zet is, van dien aard is dat WAZ zijn positie kan verbeteren, is er sprake van dreiging. Als W inderdaad aan zet is, voert hij die dreiging uit; als Z aan zet is, moet hij een verdediging zien te vinden. Op dezelfde manier kunnen we kijken wat de gevolgen van een zet van Z zijn, los van de vraag of Z aan zet is. Deze visie op dreiging verschilt dus wezenlijk van die van Rueb, die uitsluitend pareer-

bare dreigingen als dreigingen erkent. In zijn systeem dreigt dreiging winst, waarna het afgedwongen verweer tot remise leidt. Een dreiging, waartegen geen verweer bestaat, is realisatie van een doelstelling door aanval. Onze aanpak, het loskoppelen van enerzijds het positieve effect van een zet en anderzijds de vraag wie aan zet is, geldt in alle schaaksituaties (zetten van W, zetten van Z, problemen, studies, partijen).

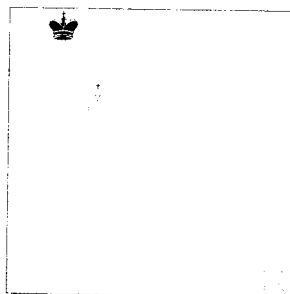

diagram 2

Neem deze stelling. Als we willen vaststellen, of W een dreiging heeft, moeten we onderzoeken, of W een zet kan doen die hem voordeel brengt. Wat we dan in feite doen is het vergelijken van de stelling vóór de desbetreffende zet van W, **met Z aan zet**, met de stelling na die zet van W, **met Z aan zet**. Als W in de tweede stelling beter staat dan in de eerste (wel of sneller wint), dan heeft de onderzochte zet een dreiging uitgevoerd, die in de eerste stelling aanwezig was. Laten we aannemen, dat W in bovengenoemde stelling 1 Kb6 speelt. Iedereen zal toegeven dat er nu mat in één dreigt. Nauwkeurig geformuleerd: bij vergelijking van de stelling WKb6Th1 ZKb8 **met Z aan zet**, met de

stelling WKb6 Th8 ZKb8 **met Z aan zet**, blijkt W in de tweede stelling gewonnen te hebben. In de stelling WKb6 Th1 ZKb8 bestaat dus de dreiging Th8#.

Maar als Z nu eens begint, en vanuit de stelling WKc6 Th1 ZKb8 1... Kc8 speelt? Dan vergelijken we de stelling WKc6 Th1 ZKb8 **met W aan zet**, met de stelling WKc6 Th1 ZKc8 **met W aan zet**. In de tweede stelling kan W de dreiging Th8# uitvoeren. Dan moet die dreiging in de eerste stelling al bestaan, hoewel W haar pas na de zet van Z kan uitvoeren. Blijkbaar zijn er twee soorten dreiging. De eerste (Th8# als effect van 1.Kb6) noemen we een **aktuele dreiging**, de tweede (Th8# als effect van 1...Kc8) een **potentiële dreiging**.

Met deze kennis uitgerust stelt W vast, dat het geen zin heeft een aktuele dreiging te scheppen (1.Kb6 Kc8), of de potentiële dreiging te handhaven (1.Th2 Ka8). Als hij slim is, doet hij 1.Ta1! Na deze zet is er geen aktuele dreiging (geen enkele zet leidt tot snellere winst), maar wel een nieuwe potentiële, namelijk Kc8 Ta8#. En Kc8 is nu juist de enige zet die Z nog kan doen. Na 1.Ta1! staat W (met Z aan zet) beter dan ervoor (met Z aan zet), dus die zet hield wel het uitvoeren van een dreiging in. Anders gezegd: in de beginstelling bestaat de dreiging Ta1. WAZ voert die dreiging uit, ZAZ moet haar pareren. Dit betoog kan wat abstrakter worden weergegeven aan de hand van vier vragen.

1. Kan WAZ een aktuele dreiging uitvoeren?

Neem een stelling (in het vervolg aan te durden als a1). Doe in ge-

dachten een zet van W; het resultaat noemen we b1.

Vergelijk a1 **met ZAZ** met b1 **met ZAZ**. Als b1 voor W gunstiger is dan a1, heeft W met de betreffende zet een dreiging uitgevoerd. Gunstiger wil zeggen, dat W vanuit b1 een bepaald doel wel of sneller bereikt, dat hij vanuit a1 niet of langzamer zou bereiken. Soms blijkt het voordeel pas bij analyse.

Bewijs:

a1 WKb6 Th1 ZKb8

b1 WKb6 Th8 ZKb8

In b1 staat ZAZ mat (W kan niet eens aan zet zijn), in a1 niet. In a1 bestaat dus een aktuele dreiging Th8#, die in b1 is uitgevoerd.

2. Kan WAZ een aktuele dreiging scheppen?

Neem een stelling (a2). Doe in gedachten een zet van W; het resultaat noemen we b2. Behandel b2 als a1 hierboven. Als WAZ in b2 een dreiging kan uitvoeren, die in a2 nog niet bestond, heeft W met de zet tussen a2 en b2 een dreiging geschapen. Bewijs:

a2 WKb6 Tb1 ZKb8

b2 WKb6 Th1 ZKb8

a1 WKb6 Th1 ZKb8 (ZAZ)

b1 WKb6 Th8 ZKb8 (ZAZ)

In b1 heeft W een dreiging uitgevoerd, die in a1 = b2 als aktuele dreiging bestond, maar in a2 nog niet. De zet Th1 heeft dus een aktuele dreiging geschapen.

3. Heeft W een potentiële dreiging?

Dit impliceert dat Z aan zet is. Neem een stelling (a3). Doe in gedachten een zet van Z; het resultaat noemen we b3.

Vergelijk a3 **met WAZ** met b3 **met WAZ**. Als W in b3 een aktuele dreiging blijkt te kunnen uitvoeren die hij in a3 nog niet

had, bestond die dreiging in a3 als potentiële dreiging.

Bewijs:

a3 WKc6 Th1 ZKb8

b3 WKc6 Th1 ZKc8

In b3 kan WAZ Th8# spelen, wat in a3 nog niet mogelijk was. In a3 bestond dus de potentiële dreiging Kc8 Th8#.

4. Kan WAZ een potentiële dreiging scheppen of handhaven?

Neem een stelling (a4). Doe in gedachten een zet van W; het resultaat noemen we b4. Behandel b4 als a3 hierboven. Blijkt W in b4 een potentiële dreiging te hebben die hij in a4 ook al had, dan heeft hij die potentiële dreiging gehandhaafd; blijkt W in b4 een potentiële dreiging te hebben die hij in a4 niet had, dan heeft hij een potentiële dreiging geschapen.

Bewijs:

a4 WKc6 Th1 ZKb8

b4 WKc6 Ta1 ZKb8 =

a3 WKc6 Ta1 ZKb8 (WAZ)

b3 WKc6 Ta1 ZKc8 (WAZ)

In a3 = b4 heeft W de potentiële dreiging Ta8#, die in a4 nog niet bestond. De zet Ta1 schept dus de potentiële dreiging Kc8 Ta8#. Voor het handhaven van een potentiële dreiging zetten we b4 op de plaats van a4.

Bewijs:

a4 WKc6 Ta1 ZKb8

b4 WKc6 Ta2 ZKb8 =

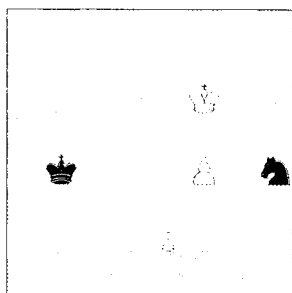
a3 WKc6 Ta2 ZKb8 (WAZ)

b3 WKc6 Ta2 ZKc8 (WAZ)

In a2 = b4 heeft W de potentiële dreiging Kc8 Ta8#. In a4 had W die potentiële dreiging ook al. Met de zet Ta2 heeft W die potentiële dreiging dus gehandhaafd. Merk op, dat W met de zet Th1-a1 een dreiging heeft uitgevoerd, want volgens de procedure onder 1 is deze zet een verbetering: Z heeft alleen nog Kc8, waarna vanzelf Ta8# volgt. Aan

deze dwang was Z voor Th1-a1 nog niet onderworpen. Met de zet Tal-a2 wordt geen dreiging uitgevoerd, want W staat na deze zet niet beter dan ervoor. Het enige effect van Tal-a2 is dat de potentiële dreiging wordt gehandhaafd.

Twee voorbeelden om de bruikbaarheid van deze procedures in studies te demonstreren. Om te beginnen een studie van Marwitz 1940:

3) Wit aan zet wint

Doel van W is mat na promotie; doel van Z is dit te verijdelen door de pion te slaan, of door de gepromoveerde D met een vork te verschalken, of door de ZK op f8 te zetten en te hopen dat ZP niet door WL in het nauw wordt gebracht. W is aan zet, maar moet natuurlijk wel rekening houden met eventuele dreigingen van Z. Om die te vinden beantwoorden we de eerste vraag, waarbij we voor het gemak W en Z verwisselen (Kan ZAZ een akteuele dreiging uitvoeren?). a1 **WKf6** Lc2 f4 **ZKb4** Ph4 WAZ b1 **WKf6** Lc2 f4 **ZKb4** Pg2 WAZ. In b1 staat Z beter dan in a1, want Pg2 valt de pion aan (Z heeft dus een akteuele dreiging). Op het gedwongen antwoord f5 volgt Ph4, opnieuw met een akteuele dreiging,

ditmaal niet te pareren. Met Pg2 heeft Z dus een dreiging uitgevoerd. WAZ moet zich realiseren, dat Z Pg2 dreigt. Heeft Z ook potentiële dreigingen? Dat is de tweede vraag.

a2 **WKf6** Lc2 f4 **ZKb4** Ph4 ZAZ b2 **WKe7** Lc2 f4 **ZKb4** Ph4 ZAZ

In b2 redt Z het halve punt door Pg6+, dankzij de fout Ke7. Zo zijn er drie potentiële dreigingen, Ke7 Pg6+, Ke5 Pg6+ en Kf5 Pg2.

Van de zetten die het witte voordeel niet onmiddellijk prijsgeven is **1.Kg5** de beste. De aldus geschapen akteuele dreiging Kxh4 dwingt ZP naar een minder gunstige plaats. W heeft immers ook de potentiële dreigingen Pg6 Kxg6, Pf5 Kxf5 en Pf3 Lxf3. Z heeft niet anders dan **1...Pg2**.

De akteuele dreiging Pxf4 kan alleen worden gepareerd met **2.f5**. Nu heeft Z de keus tussen het scheppen van een akteuele dreiging (Pe3 dr. Pxf5) en het verbeteren van de positie van ZK (Ke5, binnen het kwadraat van f5). Na analyse blijkt **2...Kc5** de beste zet.

Dan moet W rekening houden met de potentiële dreigingen Kf6 Ph4, Kg6 Ph4+ en Kg4 Pe3+. Maar met **3.f6** dwingt W de ZK binnen het kwadraat te blijven, vanwege de akteuele dreiging f7: **3...Kd6**.

Nu wordt het moeilijk, want na 4 Kg6? Pe3! heeft W geen goede zetten meer. Blijkbaar actualiseert elke volgende zet van W een potentiële dreiging van Z; zie bijvoorbeeld 5.Ld3 Pg4 6.f7 Pe5+, of 5.f7 Ke7 6.Kg7 Pf5+ 7.Kg8 Ph6+ / 7.Kg6 Pd6, of 5.Kg7 Pf5+ 6.Kg6 Pe7+ 7.Kh7 Ke6 8.Kg7 Pf5+ 9.Kg6 Pe7+, of 5.Lf3 Pc4 en W komt niet verder. Daarom probeert W deze positie (Kg6 Pe3) te bereiken met Z aan zet, door middel van **4.Kh6!**

Deze zet handhaaft de potentiële dreiging Pe3 Kg6 en schept bovendien een akteuele dreiging:

a3 **WKh6** Lc2 f6 **ZKd6** Pg2 (ZAZ)

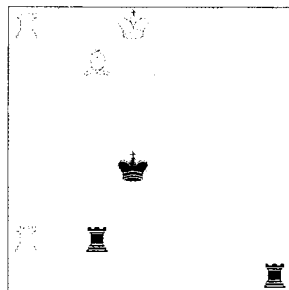
b3 **WKh6** Lc2 f7 **ZKd6** Pg2 (ZAZ)

In b3 volgt op Ke7 Kg7 onvermijdelijk f8D, dus in a3 bestaat de akteuele dreiging 5.f7. De enige kans om dat te verijdelen bestaat in het dichterbij brengen van ZP. Op Pf4 of Ph4 volgt Lg4, dus het beste is nog **4...Pe3**.

Nu faalt 5.f7? op Ke7 6.Kg7 Pf5+ (zie bij de vierde zet) maar **5.Kg6!** geeft W een potentiële dreiging na elke zet van Z. Zie bijvoorbeeld Pc2 f7, Pc4 Lxc4; Pf5 Kxf5; Pg4 Lxg4; Pg2 f7. Op Kd7 volgt 6.Ld3 Pg4 7.Lf5+, dus Z gokt op **5...Pd5** met de akteuele dreiging Pxf6.

Het antwoord **6.f7** is dus gedwongen. Maar nu dreigt f8D. Omdat Ke7 7.Kg7 Pf4 (met de potentiële dreiging f8D Pe6+) faalt op 8.Lg4, probeert Z **6...Pf4+** 7.**Kg7** **Pe6+** (tegen de akteuele dreiging f8D) **8.Kg8** **Ke7** **9.Lg4** (met de akteuele dreiging Lxe6; het voordeel boven Lc4 blijkt straks) **9...Pf8** **10.Lf5**. Deze zet schept de potentiële dreigingen Pg6 Lxg6 en Ph7 Lxh7, terwijl Pd7 Lxd7, Pe6 Lxe6 en K-Kxf8 blijven bestaan. Z kan dus wel ophouden.

Het tweede voorbeeld (Gorgiev 1930):

4) Wit aan zet wint

laat dreigen en parades in de vorm van tegendreigen zien. Om te winnen moet W een ZT veroveren. Maar als WAZ direkt Txc2 speelt, schept Z een onpareerbare potentiële dreiging door Th8+ en na Kd7 valt Ta8. Daarom handhaaft W de dreiging Txc2 met een zet die Th8+ onmogelijk maakt, namelijk **1.Le5+**. Z kan Txc2 niet anders pareren dan door **1...Kxe5**. Nu moet W rekening houden met de aktuele dreiging Txa2 en met de potentiële dreiging na Th8+. W brengt daarom Ta8 in veiligheid, **2.T8a5+**. Na een zet als Kd4 kan W rustig op c2 slaan. Als Z met Kd6 de aktuele dreiging Th8# schept, wint W door **3.Ta6+ Tc6 4.Td2+ Kc5 5.Tc2+** en de ZT op c6 valt. De beste zet is **2...Tc5!**. Geeft de ZT zomaar weg, waarmee W zijn doel bereikt lijkt te hebben. Maar na **3.Txc5+ Kd6!** blijkt dat het offer een potentiële dreiging inhield. Nu heeft Z immers twee aktuele dreigen, Kxc5 en Th8#. W pareert door op zijn beurt een dubbele aktuele dreiging te scheppen, **4.Th5!** (dreigt zowel Txl als Ta6#, dus het antwoord is gedwongen) **4...Txl5**. Dit geeft W echter gelegenheid tot het scheppen van een potentiële dreiging waartegen geen verweer meer is: **5.Ta6+ Kc5 6.Ta5+** en W veroverd de ZT op h5 met winst.

Deze resultaten kunnen we verwerken in een definitie. Als, in een stelling, W zodanig kan zetten, dat hij een bepaald doel na die zet (met ZAZ) wel of sneller bereikt, terwijl hij datzelfde doel vóór die zet (met ZAZ) niet of langzamer zou bereiken, dan is er sprake van een aktuele dreiging. WAZ voert die dreiging uit; ZAZ kan trachten haar te pareren. Als,

in een stelling, Z zodanig kan zetten, dat W na die zet (met WAZ) een bepaald doel wel of sneller bereikt, terwijl hij datzelfde doel vóór die zet (met WAZ) niet of langzamer zou bereiken, dan is er sprake van een potentiële dreiging. Als Z aan zet is, kunnen er zowel aktuele als potentiële dreigen van W zijn. In alle gevallen bestaat het voordeel voor W daarin, dat W na de desbetreffende zet wel, c.q. sneller wint dan ervoor.

4. Definitie van zetdwang

Als we zeggen dat zetdwang betekent dat het nadeliger is zelf te zetten dan wanneer de beurt aan de tegenstander zou zijn, kunnen we dat als volgt exakter formuleren: als W, aan zet zijnde, een bepaald doel niet, c.q. langzamer bereikt, terwijl hij datzelfde doel wel, c.q. sneller zou bereiken als hij niet aan zet was, is er sprake van zetdwang. De zetdwang van Z kan hieruit eenvoudig worden afgeleid.

Er zijn stellingen, waarin WAZ een aktuele dreiging kan uitvoeren, terwijl hij toch sneller zou winnen als Z aan zet was, dankzij een potentiële dreiging. Men zegt wel, dat in zo'n geval alleen Z in zetdwang verkeert. Hetzelfde geldt voor tempozetten, die betekenen dat W weliswaar geen aktuele dreiging kan uitvoeren, maar alle potentiële dreigen op alle zetten van Z kan handhaven, en tevens voor die situaties, waarin W niet alle potentiële dreigen handhaaft, maar wel zo kan zetten, dat er weer op alle zetten van Z een potentiële dreiging aktueel wordt. In de laatste twee gevallen leidt zetplicht tot een nadeel van één zet voor W,

maar in het eerste is het nadeel onvoorspelbaar. Het lijkt ons daarom logischer alleen onderscheid te maken tussen zetdwang die van invloed is op de uitslag (absolute zetdwang) en zetdwang die alleen van invloed is op het aantal zetten waarin een doel wordt bereikt (relatieve zetdwang).

Als W in een stelling aan zet is, en we constateren dat hij in zetdwang verkeert, blijkt een merkwaardig verband tussen zetdwang en dreiging. Na elke (omkeerbare) zet van W bestaat immers de dreiging, dat W de zetdwangssituatie herstelt, maar nu met Z aan zet. Er zij aan herinnerd, dat W de partij is die een positief doel wil bereiken. In de praktijk kan dat natuurlijk zowel wit als zwart zijn.

Om de bruikbaarheid van onze definities te demonstreren zetten we de volgende stelling op:

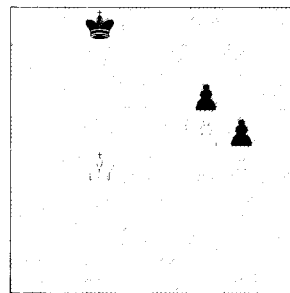

diagram 5

Om te kunnen winnen moet W de pion op f6 slaan. Z kan dat verhinderen, als hij niet aan zet is in de volgende posities:

WK:ZK	WK:ZK	WK:ZK
a8:c8	a6:c6	b5:b7.d7
b8:d8	b6:d6	c5:c7
a7:c7	a5:a7.c7	d5:d7
b7:d7		

Stel dat W aan zet is, kan hij dan dreigen? Ja, na 1.Kd5 en 2.Ke6 wint W. Kan Z zich verdedigen? Ja, na 1.Kd5 Kd7! wordt het remise. Is er zetdwang? Om te winnen moet de WK de vijfde rij passeren. Maar dat lukt niet zonder dat Z volgens bovenstaand schema de zevende rij betreedt en zo remise bereikt. W kan 1.Kb4 proberen, maar dan speelt Z Kb8 of Kd8 en W is weer even ver. Ook als Z aan zet is zijn deze zetten voldoende voor gelijk spel. Geen zetdwang dus. Stel dat Z zich vergist: 1.Kb4 Kd7? Na 2.Kb5! is er dan plotseling wel zetdwang. Dreigde deze zetdwang dan niet in de stelling waarmee we begonnen? Volgens de definitie dus alleen potentieel. In de situatie na 1...Kd7? is de potentiële dreiging dat W wint door zetdwang met 2.Kb5!, aktueel geworden.

Op deze plaats willen we de lezer nog even herinneren aan de toegevoegde velden, en in het bijzonder aan de onvolprezen Clarke-tabel. Uit deze tabel kan worden afgelezen in hoeveel zetten WAZ wint, dan wel ZAZ verliest. Dat betekent, dat zetdwangposities zonder moeite te vinden zijn.

5. Absolute zetdwang

Zetdwang kan worden ingezet als indirect middel om elk doel te bereiken, waarbij het niet vanzelfsprekend is dat de uitslag van de stelling door het al dan niet realiseren van dat doel wordt bepaald. Voor een juist begrip van zetdwang zijn die stellingen het meest instructief, waarin dat wel zo is. In de meeste stellingen kan W of Z aan zet zijn, terwijl de uitkomst altijd ofwel winst voor

W, ofwel remise, ofwel winst voor Z is. Er moet een uitzondering worden gemaakt voor die stellingen, waarin slechts een van beiden aan zet kan zijn, het geen wordt vastgesteld door retrograde analyse: wat was de laatste zet van de andere speler? Het eenvoudigst zijn natuurlijk stellingen waarin een van de koningen schaak staat. In het vervolg beperken we ons tot stellingen, waarin zowel W als Z aan zet kan zijn. Als we verwisseling van kleur buiten beschouwing laten, zijn er slechts twee typen stelling met zetdwang:

1. WAZ maakt remise, ZAZ verliest (ZAZ maakt remise, WAZ verliest). Basisvoorbeeld:

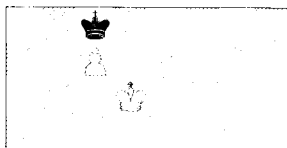

diagram 6

(WKc1 ZKd3 c2)

2. WAZ verliest, ZAZ verliest. Een grappige categorie. Basisvoorbeeld:

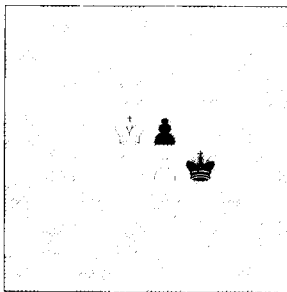

diagram 7

Aan zet zijn is nadelig voor de uitslag, dus er is sprake van zetdwang. Deze zetdwang is altijd wederzijds:

1. WAZ remise in plaats van winst.
2. ZAZ verlies in plaats van remise.
3. WAZ verlies in plaats van winst.
4. ZAZ winst in plaats van remise.

Het nadeel is in deze stellingen duidelijk: aan zet zijn kost de betreffende speler een heel of een half punt. We kunnen dit verwerken in een definitie: wanneer het feit dat een speler aan zet is, het resultaat voor die speler negatief beïnvloedt, is er sprake van absolute zetdwang. Als het nadelige effect van de zetplicht niet bestaat uit een heel of een half punt, maar uitsluitend uit tijdverlies, kunnen we spreken van relatieve zetdwang.

6. Relatieve zetdwang

Relatieve zetdwang houdt dus een nadeel in, maar omdat hij op zich geen invloed heeft op de uitslag, kan dat nadeel alleen uit een groter aantal zetten bestaan. Tenminste, als we de flauwiteiten van paragraaf 6.1 buiten beschouwing laten.

- 6.1. In onderstaande positie wint W als hij niet aan zet is.

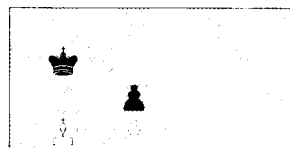

diagram 8

Bijgevolg is er sprake van absolute zetdwang. Als we alle stukken een rij terugschuiven ver-

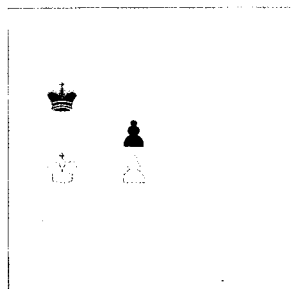

diagram 9

overt W, als hij niet aan zet is, weliswaar d5, maar als Z op WKxd5 antwoordt met ZKd7 wordt het alsnog remise. Misschien mogen we dit akademische zetdwang noemen.

6.2. Muzerie stelt de vraag, of het predikaat "remise, onverschillig wie aan zet is" verenigbaar is met zetdwang. Afgezien van academische zetdwang gaat dat alleen op voor stellingen, waarin W remise wil bereiken, en dat doel sneller bereikt als hij niet aan zet is. Wellicht voldoet de volgende stelling aan die voorwaarde.

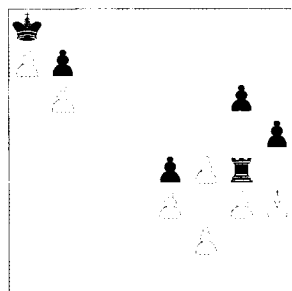

diagram 10

Om niet te verliezen moet W de ZT veroveren, waarna het pat wordt. Met WAZ lukt dat op de

tweede zet, met ZAZ op de vierde:

ZAZ 1...h4 2.Kxg4 h3 3.Kxh3 g5
4.g4 gf4 5.ef4 e3 6.fe3 pat.
WAZ 1.Kh2 h4 2.Kh3 hg3 3.hg3
Tg5 4.fg5 pat.
(1.f3? e3 2.e4 f2 3.Kg2 Txc3+
4.Kxf2 Tb3 -+)

Merk op, dat er geen zetdwang is, als we als doel het pat nemen. In paragraaf 7 zullen we een mooier voorbeeld van dit type zetdwang geven.

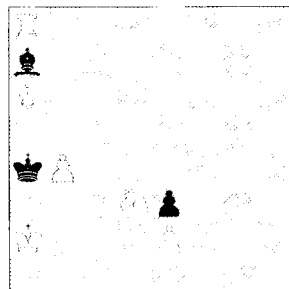
6.3. Van hier af komen die vormen van relatieve zetdwang aan bod, waarbij W toch wint als hij aan zet is, maar langzamer. Soms wint W doordat hij een actuele dreiging heeft. Een voorbeeld:

diagram 11

Doel: WKe7 en d8D en matgeven. Dat doel bereikt W alleen als Z aan zet is. Ten opzichte van dat doel zijn beide partijen dus in zetdwang. Maar WAZ heeft een alternatief, Kf7 met de onpareerbare dreiging Kxg7 enz. Hier bepaalt de zetplicht niet alleen hoe snel, maar ook op welke manier W wint. Merk op, dat zetdwang en dreiging hier samengaan, maar ieder tot een ander spelverloop leiden.

6.4. Een ander idee is het vervangen van de bestaande zetdwang door een nieuwe. Dit idee is ons alleen uit problemen bekend, zoals het volgende fraaie voorbeeld van M. Wrobel uit 1948:

12) Wit geeft mat in 3

Er is zetdwang, want ZAZ verliest na een zet van ZL door 2.Lc4+ en 3.Txa7#. Deze zetdwang is niet te handhaven. WAZ kan alleen in drie zetten mat geven door een nieuwe zetdwang te scheppen met 1.Te8! Na de meeste zetten van ZL volgt niet een actuele dreiging, maar weer een potentiële:

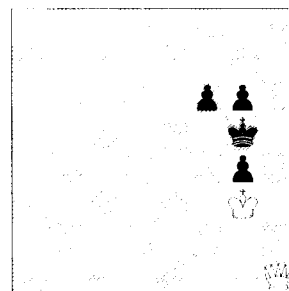
Lb6 2.Tb8 met zetdwang

Lc5 2.Tc5 met zetdwang

Ld4 2.Te4 met zetdwang.

Op de enige zet waarvoor dit niet geldt, Lb8, volgt 2.Te4 met de onpareerbare dubbele actuele dreiging 3.Pb2/Pc5#.

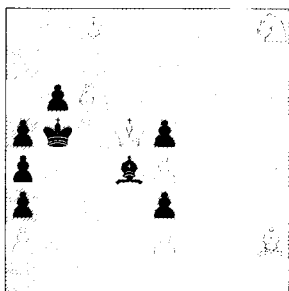
6.5. W kan ook winnen door via een omweg de zetdwangssituatie te herstellen, maar met Z aan zet. Hij doet dat, door een zet meer te gebruiken dan Z. Nemen we de stelling van Mann 1893:

13) Wit geeft mat in 4

Op Kf5 volgt Dd5#, op f5 volgt Dh4#. Het mat wordt dus sneller bereikt als Z aan zet is en dus is WAZ in zetdwang. Hij speelt 1.Da8! met de dreiging Dh1 en mat op de volgende zet. Z reageert attent met Kh6. Als Z nu weer aan zet zou zijn, kon hij het mat verder uitstellen met Kg7: er is geen zetdwang. W speelt nu 2.Dh8+! Kg5 en ZAZ zou nu met plezier Kf5 spelen: wederom geen zetdwang. Maar met 3.Dh1! herstelt W de oorspronkelijke situatie, met ZAZ en mat op de volgende zet.

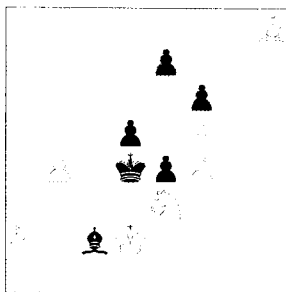
6.6. Een derde mogelijkheid om toch te winnen is de tempozet. Een tempozet voert geen actuele dreiging uit, maar handhaaft een zodanige situatie, dat elke zet van Z een potentiële dreiging van W aktualiseert. Als de zet van W een dergelijke situatie eerst schept, wint W door het uitvoeren van een dreiging, en mogen we niet spreken van een tempozet. Vergelijken we de volgende twee stellingen. Eerst:

14) Wit geeft mat in 3

De sleutelzet 1.Lg3! brengt Z in zetdwang, 1...Lc5 2.Pf7! Lb4 3.Pa7#! of 1...Lc3 2.Le1! Lb4 3.Pa7#! Maar de potentiële dreiging Le1 is er pas na de sleutelzet, en zonder die potentiële dreiging

ging lukt het W niet in het gestelde aantal zetten mat te geven. Nu de tweede:

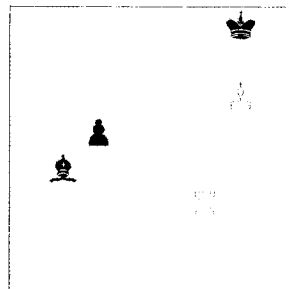

15) Wit geeft mat in 3

Het scheppen van een actuele dreiging helpt niet: 1.Pc1? dr. Pe2# faalt op Ld1! en 1.Pc3? dr. Pb5/Pe2# op Ld3! Maar ZAZ gaat aan de potentiële dreigingen van W ten onder. De oplossing is dus 1.Lg7! en in de hoofdvarianten steekt Z zelf zijn hoofd in de Romeinse strop: 1...La4 2.Pc3! Lb5 3.Pxb5#! of 1...Lb3 2.Pc3! Lc4 3.Pc2#! of 1...Ld1 2.Pc3! Le2 3.Pxc2#! of tenslotte 1...Ld3 2.Pc1! Lc4 3.Pc2#! Voor het spelverloop maakt het niet uit, of de WL op h8 of g7 staat. De enige functie van deze zet is overdracht van zetplicht. Na de tempozet wint W op exakt dezelfde manier als ervoor, een overeenkomst met voorzetwisseling.

Twee stellingen ter afronding van deze paragraaf. De eerste, met een stortvloed van potentiële dreigingen, is van Sackmann: (zie diagram 16)

Doel van W is winnen door aanval op de ZL met gelijktijdige matdreiging. Dat gaat zo. 1.Tf5! 1.Tf4? of 1.Tf7? faalt op Lc3. De tekstzet handhaaft de potentiële dreiging Kh8 Tf8# en schept een aantal nieuwe, c4

16) Wit aan zet wint

Tb5, Lc3 Txc5. Z heeft dus weinig keus.

1...La3 2.Tf1! met de actuele dreiging Ta1.

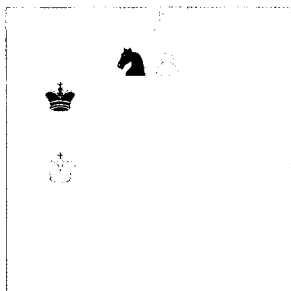
2...Lb4 3.Tf3! met voorzetwisseling en potentiële dreigingen La3 Txa3, Lc3 Txc3, Ld2 Td3, Le1 Te3 naast nog steeds Kh8 Tf8#. ZL heeft dus geen zetten meer.

3...c4 4.Tf5! 4 Tf4? La3 5.Txc4 Kf8. Na de tekstzet heeft ZL nog maar één zet, zie de potentiële dreigingen La3 Ta5, Ld2 Td5, Le1 Te5, La3 Ta5, Lc5 Txc5, Ld6 Td5, Le7 Ta5, Lf8 Te8 en ook c3 Tb5, Kh8 Tf8#.

4...Lc3 5.Tf7! 5.Tf1? Lb2 6.Tb1 c3. Na de tekstzet kan Z opgeven, zie La5 Ta7, Lb4 Tb7, Ld2 Td7, Le1 Te7, La1 Ta7, Lb2 Tb7, Ld4 Td7, Le5 Te7, Lf6 Txf6, Lg7 Tgx7+, Lh8 Tc7.

De tweede is een intrigerende stelling van Halberstadt (1938): (zie diagram 17)

In deze stelling moet W om te winnen promoveren, terwijl Z remise bereikt door het slaan van de witte pion. Na 1.Kc4? wordt de dreiging Pe5+ actueel, waarna Pg6 en Pxe7 de remise veilig stelt. Ook W heeft een potentiële dreigingen, namelijk (P-) P-! en e8D is niet meer te verhinderen, en (Kb7) Pd6+/(Ka6) Pc7+!

17) Wit aan zet wint

Toch begint het winstplan van W met een zet van het paard. Maar direkte uitvoering faalt: 1.Pc7? (schept aktuele dreiging e8D) en de enige parade is Pf6! Nu zou W het ZP willen weglokken met 2.Pd5+, maar na 2...Pd5+ staat W zelf ook schaak, en na 3...Pxe7 is het remise. Zetten als 1.Pg7? (dr. e8D) leiden evenmin tot winst, bijvoorbeeld 1...Pf6! (pareert e8D en schept de aktuele dreiging Pd5+ gevolgd door Pxe7) 2.Kc4 (pareert Pd5+ en handhaaft de potentiële dreiging e8D na een P-zet van Z) Kc6 en de pion gaat verloren.

W moet dus de angel uit 2...Pxd5+ halen, door **1.Ka3!** (dreigt Pc7, als boven, nu met sukses doordat WP niet met schaak wordt geslagen). Z kan kiezen tussen drie antwoorden om Pc7 en Pd5+ te pareren.

a. **1...Kc6** (2 Kb2? Pe5 3.Pd6 Pc4! 4.Pxc4 Kd7-, 3.Pf6 Pc4+ 4.Kc3 Pd6 en 5...Pe8!=) **2.Ka2!** en Z heeft geen zetten meer. Op Kb6 volgt immers alsnog 3.Pc7 Pf6 4.Pd5+, op Kc5 wint 3.Pd6 Pf6 4.Pe4+, op Kd5 volgt 3.Pc7+, evenzo Kb7 3.Pd6+ en Kb5 3.Pc7+/Pd6+, en tenslotte op P- nog 3.Pf6 en 4.e8D. Z verkeert dus in zetdwang, maar niet

absoluut, want WAZ handhaaft de zetdwang eenvoudig met bijvoorbeeld Ka1.

b. **1...Ka7** en Z moet rekening houden met de potentiële dreigingen Ka8 Pc7+, Kb7 Pd6+, Kc8 Pd6+, Ka6 Pc7+, Kb6 Pc7 (mits WK veilig staat, zie boven), Pb6 Pd6, steeds met winst voor W. ZK kan dus alleen nog maar tussen a7 en b8 heen en weer zetten. W profiteert van de potentiële dreigingen door **2.Kb2 Kb8 3.Kc2 Ka7 4.Kd2 Kb8 5.Kc2 Ka7 6.Kf2** (blijft op veilige afstand van ZP) **Kb8 7.Kg3 Ka7 8.Kf4 Kb6** (want WK staat nu weer binnen het bereik van Pd5+) **9.Kf5 Kc6 10.Pf6** en wint. De parade tegen de dreiging Pc7 bleek W dus in staat te stellen te profiteren van de ongunstige positie van ZK die het gevolg was.

c. **1...Ka5** (2.Kb3? Pc5+ 3.Kc4 Pe6 4.Kd5 Pf4+ 5.Kd6 Pg6=) **2.Kb2** (of Ka2) **Ka4** (want Kb4/- Kb6 3.Pc7) **3.Ka2 Ka5 4.Ka3**, en W heeft een voorzetwisseling tot stand gebracht! Nu kan Z kiezen tussen Ka6 5.Pc7+, Kb5 5.Pc7+/Pd6+ en Kb6 5.Pc7 Pf6 6.Pd5+, terwijl 4.P- nog steeds leidt tot 5.P- en 6.e8D.

Wat gebeurt hier nu precies? In de beginsituatie heeft W twee plannen: Pc7 om na Pf6 het ZP met Pd5+ onschadelijk te maken, en een wandeling van WK naar f5, waarna Pf6 het ZP uitschakelt. ZP kan niet zetten, want op een zet van WP moet e8D worden verhinderd met Pf6, tenzij Z een tempo kan winnen door met ZP schaak te geven. Z verliest altijd, doordat ZK met te veel potentiële dreigingen rekening moet houden. Maar W moet wel

nauwkeurig spelen. Op elk moment kan de vraag naar dreiging of zetdwang worden gesteld. Wat is gunstiger, zetten of niet zetten? Als niet zetten gunstiger is, is er zetdwang, als wel zetten gunstiger is, is dat om een dreiging uit te voeren dan wel te pareren.

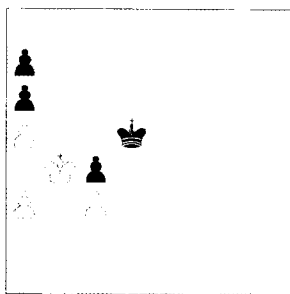
7. Wederkerige zetdwang

Van wederkerige zetdwang is sprake, wanneer een speler die in zetdwang verkeert met zijn eerste zet de tegenpartij in zetdwang brengt. Muzerie geeft een voorbeeld, maar de wens om het thema met een minimaal aantal pionnen te realiseren was aanleiding tot de volgende overwegingen. Speciale aandacht krijgt daarbij de vraag, waaruit nu precies het nadeel van zetten bestaat.

Stel dat W in absolute zetdwang verkeert, dan wil dat in dit geval zeggen, dat hij zou winnen indien Z aan zet was, maar zelf aan zet remise bereikt. Als na de eerste zet van W vervolgens Z in zetdwang verkeert, moet dat betekenen dat hij remise bereikt (zoals volgt uit de voorafgaande zetdwang van W), terwijl hij zou winnen indien W aan zet was. Hieruit volgt zonneklaar, dat de bewuste eerste zet van W onomkeerbaar moet zijn: als W gewoon terug kan zetten, kan hij in de stelling na zijn eerste zet niet geacht worden in zetdwang te verkeren. Hij brengt immers de uitgangspositie weer op het bord, waarin zoals gezegd ZAZ verliest. De cruciale zet van W kan dus alleen een pionzet zijn. Die pionzet voorkomt verlies, maar houdt ook een nadeel in, want hij

verhindert in het verdere verloop dat W winst. Dat nadeel kan op verschillende manieren konkreet worden ingevuld.

Op de eerste plaats kan de pionzet nodig zijn om later te kunnen winnen. Als W die zet meteen aan het begin moet inleveren om verlies te voorkomen, lukt dat niet meer. De minimale stelling is:

18) Wit aan zet maakt remise

WAZ maakt remise door 1.a4 Kd6 2.Kxc4 Kc6 3.Kd4 Kd6 4.c4 Kc6 5.c5 Kc7 6.Kd5 Kd7 7.c6+ Kc7 8.Kc5 Kc8 9.Kd6 Kd8 10.c7+ Kc8 11.Kc6 pat. ZAZ verliest, 1...Kd6 2.Kxc4 Kc6 3.Kd4 Kd6 (3...Kb5 4.Kd5 Kxa5 5.c4 Ka4 6.c5 Kxa3 7.c6+-) 4.c4 Kc6 5.c5 Kc7 6.Kd5 Kd7 7.c6+ Kc7 8.Kc5 Kc8 9.Kd6 Kd8 10.c7+ Kc8 11.a4 Kb7 12.Kd7 Ka8 13.c8D#. Als de pion op a4 staat, en W zou aan zet zijn, verliest hij: 1.Ka3 Ke4 2.Ka2 Kd3 3.Kb2 Kd2 4.Kb1 Kxc3 5.Kc1 Kb3 6.Kb1 Kxa4 7.Kb2 Kxa5 8.Kc3 Kb5 +.

Een andere mogelijkheid is, dat de pionzet de weg naar remise voor Z juist kort genoeg maakt. Dit kan met vier pionnen:

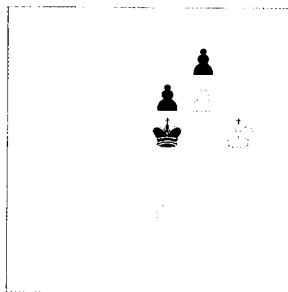
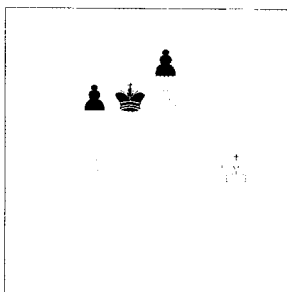

diagram 19

W kan altijd f7 veroveren, maar hoe snel promoveert de zwarte e-pion? ZAZ verliest, 1...Ke4 2.Kh6 Kxe3 3.Kg7 e5 4.Kxf7 e4 5.Ke6 Kd2 6.f7 e3 7.f8D +-. WAZ kan verlies alleen vermijden door 1.e4, waarna het remise wordt, Kxe4 2.Kh6 e5 3.Kg7 Kd3 4.Kxf7 e4 5.Kg6 e3 6.f7 e2 7.f8D e1D =. Als W zou moeten zetten terwijl de pion op e4 staat, verliest hij: 1.Kg4 Kxe4 2.Kg5 Ke5 +, of 1.Kh6 Kxf6 2.Kh7 Kg5/2.e5+ Kxe5 +, of 1.Kh5 Kxf6 2.Kh6 Ke5 +.

In de volgende stelling, de finale van het betoog, is het nadeel van de pionzet veel moeilijker te vatten. Na het geven van de zetten zullen we een poging wagen. De stelling is:

20) Wit aan zet maakt remise

Wit aan zet maakt remise, uiteraard door 1.Kf5! Nu is Z in zetdwang, want WAZ verliest, terwijl ZAZ niet verder komt dan remise. De enige zet voor Z blijft 1...c5!, waarna er opnieuw zetdwang is, want WAZ bereikt niet meer dan remise, terwijl ZAZ verliest. In beide gevallen is de zetdwang dus absoluut. In het spelverloop komt ook nog een voorbeeld van relatieve zetdwang voor.

Dat WAZ na 1.Kf5! verliest, als hij opnieuw aan zet is, blijkt uit bijvoorbeeld 1.Kf4 Kxe6 (ook Ke5 wint) 2.Ke4 c5 3.Kf4 Kf6 4.Ke4 e6!/i 5.Kf4 e5+ 6.Ke4 Ke6 7.Ke3 Kf5 8.Kf3 e4+ 9.Ke3 Ke5 10.Ke2 Kd4 +, of 1.Ke4 Kxe6 2.Kd4 Kd6 3.c5+ Ke6 4.Ke4 Kf6 5.Kf4 e5+ 6.Ke4 Ke6 7.Ke3 Kd5 +.

i. 4...e5? 5.Kd5! Kf5 6.Kxc5 e4 7.Kb6!/ii e3 8.c5 e2 9.c6 e1D 10.c2 en het resterende eindspel van D tegen c-pion is remise.

ii. Na 7.Kd6? snijdt Z de WK de pas af door Dd8 en Dc8, op 7.Kd4? volgt tenslotte Dd1+ met damewinst.

Merk op, dat W na 4...e6! in zetdwang verkeert (**WKe4 c4 ZKf6 c5 e6**): WAZ verliest, maar ZAZ bereikt slechts remise. Deze stelling is zeer belangrijk voor het begrip van het spelverloop.

Het is duidelijk, dat op 1.Kf5! alleen c5! kan volgen, zie bijvoorbeeld 1...Kc5? 2.Kg6! 2.Kxc4 Kf7 +-. Het nadeel van deze pionzet is echter, dat Z ruimte te kort komt om e7 te verdedigen als hij weer aan zet is. Bijvoorbeeld 1...Kc7 2.Kg6 Kc6 3.Kg7 Kc7 4.Kf8 Kd6 5.Kf7 Ke5 6.Kxe7 +.

Zoals gezegd weet WAZ. ondanks het gedwongen verlies van de e-pion, toch nog remise te bereiken. De scherpste variant is **2.Kf4!/iii Kxe6 3.Ke4 Kd6/iv 4.Kf5 e5/v 5.Kg4!/vi Ke6 6.Kg5! e4 7.Kf4 e3 8.Kxe3 Ke5 9.Kd3 Kf4 10.Kd2 Ke4 11.Ke2 Kd4 12.Kd2 Kxc4 13.Kc2 =**.
 iii. 2.Ke4? Kxe6 3.Kf4 Kf6 4.Ke4 e6! +.
 iv. Of 3...Kf6 4.Kd5! e5 5.Kxc5 e4 6.Kd4/5...Kf5 6.Kd6 e4 7.c5 =, maar op 4.Kf4? volgt e5! 5.Ke4 Ke6 +.
 v. Na 4...e6 kan W kiezen tussen Ke4 en Kf4, bijvoorbeeld 5.Kf4 Kd7 6.Ke5 Ke7 7.Kf4! Kf6 8.Ke4 e5 9.Kd5 Kf5 10.Kxc5 e4 11.Kb6! =.
 vi. 5.Ke4? Ke6 6.Ke3 Kf5 7.Kf3 e4+ 8.Ke3 Ke5 9.Ke2 Kd4 +.

De stelling na 4...e5 is een apart diagram waard:

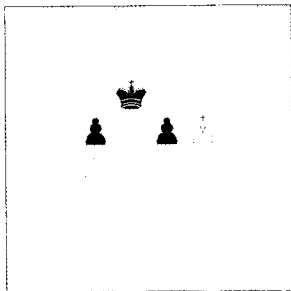

diagram 21

Er is namelijk relatieve zetdwang: W wil remise bereiken door de e-pion te slaan. Dat lukt meteen na een zet van Z, maar WAZ moet eerst Kg4, Kg5 en

Kf4 spelen. De uitslag is dus onveranderlijk remise, maar W bereikt dat doel eerder als Z aan zet is (zie paragraaf 6.2).

Wat gebeurt er nu eigenlijk in deze laatste stelling? Als Z wil winnen, moet hij WKe4 kunnen beantwoorden met c5, waarna de terugkeer van de WK op e4 wordt beantwoord met e6. Alleen zo wint Z, door beide witte pionnen te veroveren zonder er zelf een te verliezen. Als de pion al op c5 staat, is Z deze winnende wending kwijt. Waarschijnlijk zijn er in de diverse varianten van deze stelling nog meer gevallen van zetdwang te vinden dan wij hebben vastgesteld: het spel heeft een duidelijk toegevoegde-velen karakter.

Zo zagen we in deze slotparagraaf drie soorten nadeel (verlies van tempo; vereenvoudigen van de verdediging van de andere partij; "positioneel nadeel"), die wezenlijk van elkaar verschillen. De overeenkomst is zetdwang: W of Z wint alleen als hij niet aan zet is. Zou het thema wederkerige zetdwang ook met stukken te realiseren zijn?

Literatuuropgave

- A. Rueb: *De Schaakstudie en Bronnen van de Schaakstudie*, deel I-IV; 1949-1955
 H. Muzerie: *Over Zetdwang*; 1992
 H. Grondijs: *Neverending Quest of Type C, Volume A, The Study-as-Problem*; 1994

Beschouwingen van algemene aard zijn verder te vinden in *Schachtaktik* van F. Voellmy (II: **Drohen und Lenken**; III: **Zeit und Raum**; 1928).

De belangrijkste bronnen voor ons thema zijn de boeken van Muzerie en Rueb. Een voordeel van Rueb vinden we, dat hij bij zijn uiteenzettingen het resultaat als uitgangspunt neemt. Maar we vinden het te beperkt, wanneer het resultaat alleen de uitslag van de stelling (winst of remise voor W) zou mogen zijn. Ook zijn stelling, dat een onpareerbare dreiging geen dreiging is, gaat ons te ver. Het betoog van Muzerie heeft als voordeel, dat het begrip doel niet absoluut wordt verstaan (winst of remise), maar relatief (beheersing van een veld, lijnopening, enz., waarbij de bijdrage van die doelen tot het uiteindelijke doel, winst of remise, een apart onderzoek vereist). Wat we in zijn boek missen is een behandeling van het begrip dreiging. Uitspraken over de verhouding tussen zetdwang en dreiging blijven daardoor in de lucht hangen. Het vergelijken van aantallen zetten is daarentegen een vruchtbaar uitgangspunt.

Voor aanvullingen en kritiek van lezers houden we ons natuurlijk aanbevolen.

J. Buijs & R. Hendriks
 Bakenbergseweg 2-A
 6814 MJ Arnhem (085-515378)
 Koeweï 25
 6843 ZL Arnhem (085-814157)

Originality in Lucena's Work

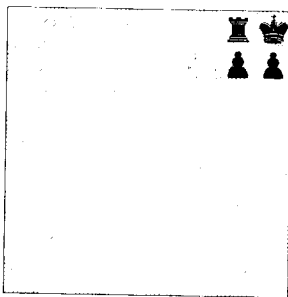
by **Joaquín P. de Arriaga**

Lucena wrote the first treatise of modern chess, entitled *Repetición de amores y Arte de ajedrez con 11 juegos de partido*, that was printed in Salamanca, on c.1497. The *Arte de ajedrez*, dedicated to Prince Juan, first born son of the Catholic Kings, consists of twelve rules and 150 positions ('juegos de partido') as indicated in the title.

The first rule contains the norms of the game and the general standards of behaviour. The eleven rules left are as many other ways to start the game or as we say now, openings. The 150 'juegos de partido' are different positions with stipulations to give mate, and they are arranged according to the length of the solutions, which run from two to ten moves, sometimes with changes in order.

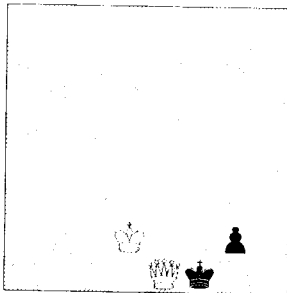
Among the 150 positions, 36 are originals and Lucena shows them in an extensive collection of mate positions, some of which have gone to the universal repertoire of the studies and problems composer's, they may also be seen in the games of tournaments tactical threats or as final checkmate, as it is the case known in Spain as **mate de la coz**, -smothered mate- which thereafter became famous because it was attributed to Philidor. The final mate of the Lucena's position 103 after the sacrifice of the queen in g8 is:

Luc 103. Mate position

Let us see another case, the position 71, in which Lucena raises a nice miniature that takes to the following checkmate position:

Luc 72. Mate position

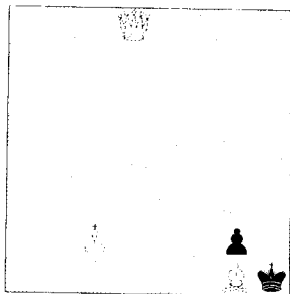

This mate cataloged by G.Nadareishvili and Y.Akobyas as M 149 has lost with the pass of the centuries the reference to its author, and due to that has come the time to restore its paternity to Lucena 500 years after its publication.

The position printed by Lucena is the following:

Lucena

Arte de ajedrez, no. 71
Salamanca, c.1497

Mate in 3

‘El blanco tiene la mano y dice que dará jacque y mate al negro en tres lances ni más ni menos. El primero de dama a la casa de la **a** (h4) dice jacque y él prende el alfil blanco por fuerza. Después jugad del rey a la **b** (d2). Después mate con la dama en la **c** (e1) y el peón negro va hacia él.’

The solution described by Luce-
na is **1.Qh4+ Kxg1 2.Kd2 Kf1**
3.Qe1 checkmate. The two first
moves are interchangeable and it
is the same to start with 1.Qh4+
as the author does or to start with
1.Kd2 or Kd1, because the black
king only disposes, in both cases,
with the answer Kxg1.

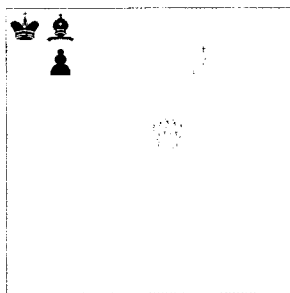
The activity of the queen in this game is outstanding, she makes two diagonal moves and she attacks the enemy king by the vertical, providing the mate through a horizontal check.

The theme of this mate has had success along the centuries and it has been favoured with the attention of authors and composers, some of which did not probably suspected its origin.

One interesting case is raised by the inclusion of this position in the manuscript of Chachi of Interamna, dates in Rome in 1511, which is kept in the Regia Biblioteca Casanatense of Rome. At the end of the manuscript, Chachi compiles one set of positions under *De la D. partiti a la rabiosa* epigraph. Among them the following position is found:

J. Chachi

C150, Roma 1511

‘Dice lo b. chi dara
mato al n. in tre tracti et la p. n.
monta.
Et dona scacho in la c. de a (a5).
Et per forza si copre.
Et poi ioca lo R. in la c. de la b
(e7).

White to play, and mate in three moves. Black plays from bottom to top.

In making the diagram, Chachi wrote in b8, according to his system to identify chess men by the initial letter, and the lower case initial letter of their colour **an**, black bishop, instead of **ab**, white bishop, changing the colour of the bishop. The consequence was that when he was writing the solution, after the second move of white, he realized that it was impossible to checkmate as it was announced, because black would play the move 2...b8Q!

It is not difficult to imagine Chachi looking at the board, with his pen up, attempting to clarify what had happened with that position, that he had perhaps seen not long ago, and that he liked so much. Finally, faced with the impossibility to remake the solution, he decided to leave the writing of the solution unfinished and that is how it has come into our hands.

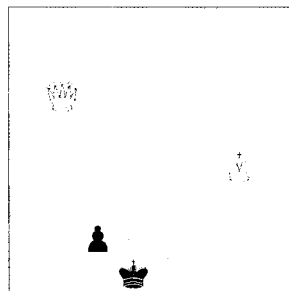
Damiano in 1512 copied and published the Lucena position, including the detail of black playing from the bottom of the diagram. This has apparently no justification without a reference to its author.

In the third part of the *Osservazioni teorico-pratiche sopra il giuoco degli scacchi* of Giambattista Lolli (1698-1769), Bologna 1763, in el ‘Articolo XII’ de las ‘Dimostrazioni Pratiche dedicato a la lucha Del Re. e Donna contra el Re unito ad una Pedona, che sia giunta alla settima casa per farsi Donna’, Lolli puts as last an example in the queen and

pawn endings the following position:

G. Lolli

Osservazioni, Bologna 1763

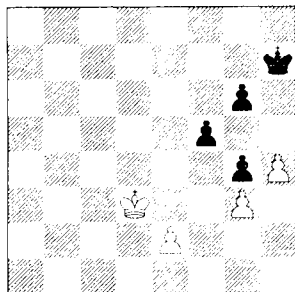
A possible variation is **1.Qb3 Kd2 2.Qb2 Kd1 3.Kf3 Kd2 4.Kf2 Kd1 5.Qd4+ Ke1 6.Qb4 Kd1 7.Qe1 mate**.

The queen after checks and pins has forced the self-blocking of the black pawn and the white king has made use of the available moves to get close to the square f2, from which it defends the queen so as to checkmate definitively. When Lolli made up this ending, it had passed more than two and a half centuries since Lucena had created the figure of mate, but the progress in the technique of playing with the queen is evident.

And we come to the end of the 19th century, were we find again the subject of the Lucena's checkmate used by Rinck in 1889 and by Troitzky in 1895. In our 20th century, many authors have used the Lucena's checkmate as the final position in their compositions, among others: Rinck, Bondarenko, Nestorescu, Silberman, Kichigin, Kok, Weber, etcétera.

Jaroslav Pospisil

1st Prize, *Ceskoslovensky Sach*
2nd semestre, 1952

White to move and win

I have selected as a last example a good work, meritoriously awarded, to Jaroslav Pospisil.

The variation that lead to Lucena's checkmate is: **1.e3 Kg7 2.Kd4 Kf6 3.Kd5 Kf7 4.Ke5 Kg7 5.Ke6 Kh6 6.Kf6 Kh5 7.Ke7 Kh6 8.Kf8 Kh5 9.Kg8 Kh6 10.Kh8 Kh5 11.Kh7 f4 12.exf4 g5 13.f5 gxh4 14.f6 hxg3 15.f7 g2 16.f8Q g1Q 17.Qh6 mate.**

The Lucena mate position, in the middle of the 20th century, more than four and a half centuries later, is still providing good honours dividends to composers who know how to prepare it with splendid previous play.

Bibliography

Lucena: *Repetición de amores y Arte de ajedrez con 11 juegos de partido*. Salamanca c.1497

Chachi, J.: Manuscript. Regia Biblioteca Casanatense. Roma, 1511

Damiano: *Questo libro e da imparare giocare et de le partite*. Roma, 1512

Lolli, G.: *Osservazioni teorico-pratiche sopra il giuoco degli scacchi*. Bologna, 1763

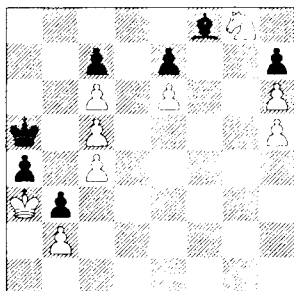
Nadareishvili, G. & Akobya, Y.: *World Anthology of chess studies, Volume II*. Tbilissi, 1994

Zetdwang met stukken

door **Hans Buijs**

'Beste Harold, het artikel *To move or not to move* werpt de vraag op, of wederkerige zetdwang ook met stukken kan worden gerealiseerd. Misschien kun je dit nog als bladvulling meeneemen'

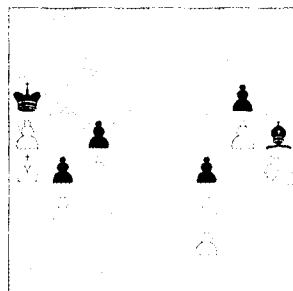
De volgende stellingen tonen aan, dat het in elk geval kan.

Eerste eis: ZAZ verliest. Zie Lg7 hxc7 / Lxh6 Pxc6 / Ka6 Kxa4, steeds met winst voor W. Tweede eis: WAZ maakt remise. Niet door 1.Pf6? Lxh6! (1...exf6? 2.e7 Lxe7 pat) 2.Pd5 Ld2! of 2.Pe4 Le3!, wel door 1.Pxe7! Voor de stelling na 1.Pxe7 geldt: WAZ verliest. Zie Pd5 Lxc5+, Pb4 Lxb4#. Maar ZAZ wordt remise, niet door 1...Ka6? 2.Pg8 (dr. e7) 2...Lxc5+ 3.Kxa4 en W wint, of 1...Lxh6? 2.Pd5! en W wint, maar door 1...Lxe7! pat. Een en ander is mogelijk doordat W bijna pat staat, maar Z niet, terwijl de eerste zet van W het nadeel heeft dat daarmee Lf8 wordt bevrijd.

(diagram 2)

ZAZ verliest: Lxf3 Pxf3 / Lg4 fxc4/ K- Kb5. WAZ remise, niet door 1.Pg2? Lxf3 en Lc6#, even-

min door 1.Pf5? gxf5 2.g6 Lxf3 en Lc6#, wel door 1.Pxc6! In deze stelling verliest WAZ: P-Le8+ en LxP#. Maar ZAZ wordt remise, niet door 1...Lxf3? 2.Pe5! Lh5 3.g6 f3 4.Pd7 Lxg6 5.Pxc5+ Ka7 6.Kxb4 en W wint, maar door 1...Lxg6! pat. Een variatie op de eerste stelling.

Inhoudsopgave 7e jaargang nummer 2

	pag
Redactioneel	1
Nico Cortlever	2
Studies van Nico Cortlever	5
(Un)solved Mysteries	8
Minor and Major Mistakes	9
Welke zet ging vooraf? (5)	12
Boekbespreking: <i>De Rochade</i>	14
To Move or not to Move	16
Originality in Lucena's Work	27
Zetdwang met stukken	29
Harold van der Heijden	
H.J. van Donk	
Wouter Mees	
Harm Benak	
Alain Pallier	
Wouter Mees	
Harold van der Heijden	
J. Buijs & R.Hendriks	
Joaquín P. de Arriaga	
Hans Buijs	